

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

Εργασία στο μάθημα : ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

**Διδάσκοντες: Δημητρόπουλος Ανδρέας, Καθηγητής
Βλαχόπουλος Σπυρίδων, Λέκτορας**

Θέμα : «ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΩΣ ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ»

Εκπονήτρια : Νικολοπούλου Χαρίκλεια

A.M. : 1340200300335

τηλέφωνο : 6977208837

**ΑΘΗΝΑ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2008**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή	3
2. Η έννοια των χρηστών ηθών	4
2.1 Δίκαιο, Ηθική και Χρηστά Ήθη.....	4
2.2 Ιστορική εξέλιξη της έννοιας των Χρηστών Ηθών.....	5
2.3 Η σύγχρονη έννοια των Χρηστών Ηθών.....	9
2.4 Τα χρηστά ήθη στο ισχύον σύνταγμα.....	11
3. Οριοθέτηση ή περιορισμός;	14
3.1 Οριοθέτηση.....	14
3.2 Περιορισμός.....	16
3.3 Σύγκριση εννοιών οριοθέτησης – περιορισμού.....	19
4. Τα χρηστά ήθη ως γενική οριοθέτηση των Συνταγματικών Δικαιωμάτων	19
5. Συμπεράσματα	24
6. Περίληψη (Λήμματα)	25
7. Summary (Key - words)	26
8. Νομολογία	27
9. Βιβλιογραφία	50

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τη στιγμή που άρχισε η κοινωνική συμβίωση των ανθρώπων παρουσιάστηκε η ανάγκη ρύθμισης των μεταξύ τους σχέσεων. Δημιουργήθηκαν έτσι οι πρώτοι κανόνες δικαίου. Κάθε άνθρωπος έχει λοιπόν δικαιώματα και υποχρεώσεις, τις οποίες πρέπει να τηρεί. Τα δικαιώματα συνεπώς του ανθρώπου δεν είναι απεριόριστα, αλλά το περιεχόμενό τους οριοθετείται από έννοιες και όταν κρίνεται απαραίτητο επιβάλλονται περιορισμοί αυτών των δικαιωμάτων.

Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας ερευνάται πώς τα χρηστά ήθη συμβάλλουν στην αρμονικότερη συμβίωση των ανθρώπων θέτοντας όρια στα απονεμημένα δικαιώματα. Αρχικά, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε την έννοια των χρηστών ηθών βλέποντας πώς αναπτύχθηκε στο πέρασμα των χρόνων και πώς την αντιλαμβανόμαστε σήμερα. Έπειτα, θα αναπτυχθεί η έννοια της οριοθέτησης και του περιορισμού και οι απόψεις περί αυτών. Στη συνέχεια, θα εξετασθούν οι απόψεις που υπάρχουν για τη θεώρηση των χρηστών ηθών ως γενικής οριοθέτησης. Τέλος, θα παρουσιαστούν μερικές από τις αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων που εξετάζουν ζητήματα σχετικά με τα χρηστά ήθη.

2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ ΗΘΩΝ

2.1 ΔΙΚΑΙΟ, ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ

Τα χρηστά ήθη εμπλέκονται στο καίριο θεωρητικό πρόβλημα της σχέσης μεταξύ Ηθικής και Δικαίου. Σε πρακτικό επίπεδο, ο νομοθέτης παρέχοντας λύσεις επί συγκεκριμένων θεμάτων λαμβάνει υπ'όψιν του και τον δεσπίζοντα στις σχέσεις των πολιτών ηθικό κοινωνικό ρυθμό, χωρίς βέβαια να γεμίζει το δίκαιο με παραγγέλματα της ηθικής.

Ο ηθικός νόμος είναι κανόνας τελειοποίησης της συνείδησης. Ο κανόνας δικαίου είναι κανόνας συμπεριφοράς κοινωνικής. Το δίκαιο είναι κρατικό (etatique) ενώ η ηθική είναι η φωνή της συνειδήσεως (la voix de la conscience)¹. Το δίκαιο είναι ετερόνομο ενώ η ηθική αυτόνομη.

Η Ηθική και το Δίκαιο κατ' ανάγκη έρχονται σε άμεση επαφή κατά την κοινωνική συμβίωση. Ως αποτέλεσμα, η Ηθική, ως αυτόνομος κύκλος και το Δίκαιο, ως ρύθμιση ετερόνομη, επιβαλλόμενη στις ατομικές συνειδήσεις «έξωθεν», αλληλοτέμνονται. Η επαφή αυτών των δύο ρυθμών έχει ως έκφρασή της τα « χρηστά ήθη »².

Τα χρηστά ήθη, σύμφωνα με τη κρατούσα αντίληψη, συνιστούν τις επιταγές της κρατούσας κοινωνικής ηθικής. Ηθική και χρηστά ήθη δεν αποτελούν πάντα έννοιες του ίδιου πλάτους.

Ως εθιμική (κοινωνική) ηθική νοείται το σύστημα ηθικών κανόνων και παραγγελμάτων που έχουν διαπλασθεί εθιμικά και δημιουργούν στα μέλη της κοινωνίας ομοιόμορφο τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς³. Ιστορικά είναι μάλλον πιθανότερο ότι εμφανίστηκε πρώτα με τη μορφή των θρησκευτικών επιταγών, που παρίσταναν το αγαθό ως αρεστό στο Θεό και το κακό ως αποδοκιμαζόμενο από αυτόν⁴.

¹ Τούσης Ανδρέας, « Η έννοια των Χρηστών Ηθών », ΕΕΝ, τομ. 23, 1956, σελ. 230.

² Παρασκευάς Ιωάννης, « Τα Χρηστά Ηθη και η νομική αυτών θεμελίωσις », Αθήναι 1983, σελ. 4.

³ Τούσης Ανδρέας, « Η έννοια των Χρηστών Ηθών », ΕΕΝ, τομ. 23, 1956, σελ. 229.

⁴ Σούρλας Παύλος, « *Justi atque injusti scientia*, -Μια εισαγωγή στην επιστήμη του Δικαίου- », Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ.34.

Οι κανόνες δικαίου λοιπόν δεν μπορούν να περιέχουν ηθικά παραγγέλματα και γι' αυτό το λόγο συμπληρώνονται με παραπομπή στα χρηστά ήθη⁵.

2.2.ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ ΗΘΩΝ

Τα χρηστά ήθη, ως μια έννοια μεταβλητή, προσέλαβαν διαφορετικές έννοιες στο πέρασμα των αιώνων.

α) Οι αρχαίοι Έλληνες

Με την εμφάνισή τους επί γης, οι άνθρωποι ζούσαν σε θηριώδη κατάσταση και κατά νομάδες (Διόδωρος ο Σικελιώτης). Με την πάροδο του χρόνου σχηματίστηκε η οικογένεια, η οποία αποτέλεσε το θεμέλιο της κοινωνικής ζωής .

Ο άνθρωπος ως κοινωνικό ον φέρει συνείδηση, η οποία διέπεται από τις αρχές που διέπουν και τις συνειδήσεις άλλων ανθρώπων, παράλληλα προς το άτομο του και την ατομική του συνείδηση. Εκτός λοιπόν από το ατομικό του εγώ διαμορφώνεται στη συνείδηση του ανθρώπου και το κοινωνικό εγώ. Τα ήθη τα υπαγορεύει η αυθεντία της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει κάποιος.⁶

Κατά τους ομηρικούς χρόνους την κοινωνική συμπεριφορά και ειδικότερα την αντίληψη του κοινωνικού καθήκοντος τη διαμορφώνει η πίστη προς τους Ολύμπιους Θεούς. Τα πάντα διέπει η βούληση του Διός ενώ η θεά Θέμις είναι ο θεϊός νόμος. Ιερή είναι επίσης η υποχρέωση για ταφή των νεκρών. Η ταφή θεωρείται ως τιμητικό δώρο των νεκρών.

Σε σχέση με τον οικογενειακό βίο των ομηρικών ανθρώπων, ο άνδρας είναι η κεφαλή της οικογένειας . Η επιλογή του συζύγου δεν ήταν θέμα της συζύγου διότι αυτή όφειλε να δεχθεί τη γνώμη των γονέων της, η δε

⁵ Μπαλής, « Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου », Αθήνα 1961, σελ. 181.

⁶ Παρασκευάς Ιωάννης, «Τα χρηστά ήθη και η νομική αυτών θεμελίωσις», Αθήνα 1983,σελ.4 επ.

πολυτεκνία θεωρείται ως ευλογία των Θεών. Η παλλακεία δεν αντιτίθετο στα κρατούντα ήθη κατά την ομηρική εποχή ενώ τη μοιχεία τη θεωρούσαν αισχρή πράξη. Τα παραπάνω απηχούν τη γενική αντίληψη περί ηθικής της εποχής εκείνης.

Από τον 6^ο π.Χ. αιώνα αρχίζει μια καινούρια εποχή. Οι αξιώσεις βίου χρηστού, δηλαδή η φιλοπονία, η αυτάρκεια, η διατήρηση της φιλαδελφίας και της φιλίας, η εκπλήρωση των καθηκόντων προς τους ξένους και οι νέοι θεσμοί, τα δικαιώματα της οικογένειας και το κύρος της πολιτείας παρουσιάζονται στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους. Αυτήν την περίοδο η λέξη νόμος σημαίνει και το γραπτό και τον άγραφο νομό. Στη διαμόρφωση της κοινωνικής συνείδησης συνέβαλαν εδώ οι επτά σοφοί και οι λυρικοί κυρίως ποιητές.

Ο Σόλων έδωσε νέο κύρος στις ηθικές αρχές. Η θεά Θέμις δεν εμφανίζεται πλέον στη Σολώνεια νομοθεσία. Η δίκη είναι η μεγάλη θεά του Σόλωνα, αντίπαλος δε αυτής η ύβρις. Κατ'αυτόν τον τρόπο ο άνθρωπος συνειδητοποιεί την προσωπικότητα του και τείνει να θεωρεί τη θέληση του ολοένα και πιο ανεξάρτητη από ανώτερες δυνάμεις. Καθίσταται πλέον υπεύθυνος για τη μοίρα του. Ο Σόλων πίστευε επίσης στην ισχύ του αγαθού μέσα στον άνθρωπο. Στα ίδια περίπου πλαίσια κινήθηκαν ο Αισχύλος και ο Σοφοκλής.

Οι σοφιστές απομακρύνθηκαν από την έως τότε έννοια του εθνικού ήθους, εξήγειραν το πνεύμα της κριτικής και εξασθένησαν το σεβασμό προς τις δυνάμεις που μέχρι πρότινος θεωρούνταν ιερές.

Ο Σωκράτης δεν έπαυσε να επικρίνει τους θεσμούς της πολιτείας των Αθηναίων ενώ η όλη βάση διδασκαλίας του βρισκόταν σε βαθιά αντίθεση με τα πατροπαράδοτα ήθη των αρχαίων χρόνων. Έτσι θίγει τα βαθύτερα προβλήματα περί δικαιοσύνης και οσιότητας ώστε να είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως ταραξίας της κοινωνικής ειρήνης.

Ο Πλάτων με το έργο του «Πολιτεία» εμφανίζει δοξασίες άκρως αντίθετες προς τους δημιουργικούς νόμους που διέπουν την ανθρώπινη φύση και τις σύμφωνες με αυτές αρχές περί ηθικής αρετής, δικαίου και πατριων ηθών.

Τον 5^ο αιώνα π.Χ. ο Περικλής δεν εισήγαγε νέες αρχές ως προς τα ουσιώδη, αλλά παρουσιάζεται ως συνεχιστής της ιστορίας της πόλεως. Κατά

αυτόν η κοινή συνείδηση περισσότερο επαγρυπνεί επί της τηρήσεως των άγραφων νόμων, διότι αυτοί δεν προστατεύονται από εξωτερικές διατάξεις του δικαίου.

Ο Αριστοτέλης εξετάζει κάθε ηθικό ζήτημα έχοντας ως βάση την αρχή ότι κάθε μεν κακία είναι υπερβολή ή έλλειψη κάποιας ιδιότητας, κάθε δε αρετή μεσότητα μεταξύ αυτών των δυο κακών.

Από τον ίδιο χειραφετείται η ηθική αντίληψη από το θρησκευτικό στοιχείο και θεωρούνται ως κακίες και αρετές εκείνες που καθιερωθήκαν ως τέτοιες από την κοινή γνώμη των ανθρώπων.

Οι Αθηναίοι ρήτορες διαμορφώσαν την αντίληψη περί χρηστών ηθών επαρκώς. Η ηθική εκτίμηση της επιεικείας, πραότητας, προθυμίας προς βοήθεια αποτελούν χαρακτηριστικά της περιόδου.

Συνοπτικά, η ηθική δομή της περιόδου από τη θεσμοθεσία του Σόλωνα ως και τον Αριστοτέλη αντικατοπτρίζεται στη φράση: το καλό είναι σύστοιχο του χρηστού και αντιτίθεται στο αισχρό.

Τέλος, οι Στωικοί δέχονται ότι η αρετή είναι αγαθό και μόνο σε αυτό συνίσταται η ευδαιμονία του κάθε ανθρώπου.⁷

β) Ρωμαϊκό Δίκαιο

Η Ρώμη, μη αρκούμενη να παίξει το ρόλο της ως πρώτης πόλης της Ιταλίας, επιδιώκει να γίνει κυρίαρχος του τότε πολιτισμένου κόσμου. Η τότε ρωμαϊκή κοινωνία εξαιτίας των κατακτήσεων της αποσυντίθεται. Η παλιά Ρώμη αλλάζει μορφή κοινωνικώς υπό την επίδραση των ηθών της Ανατολής και ιδιαιτέρως της Ελλάδας καθώς και υπό την επήρεια του δημοσίου και ιδιωτικού πλούτου. Η πολυτέλεια κυριαρχεί και διαφθείρει.

Τα χρηστά ήθη προσδιορίζονται στα ρωμαϊκά κείμενα ως κανόνες συμπεριφοράς πολιτών, που εφαρμόζονται τόσο στην ιδιωτική όσο και στη

⁷ Παρασκευάς Ιωάννης, «Τα χρηστά ήθη και η νομική αυτών θεμελίωσις», Αθήναι 1983, σελ,5 επ.

δημόσια ζωή. Για τον πολίτη οι αρχές αυτές συνίστανται στο να εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις, να σέβεται τις δημόσιες αρχές, να έχει τέκνα, να τα ανατρέφει ούτε με άκρα αυστηρότητα ούτε με χαλαρότητα, να τιμά τους θεούς, να σέβεται την πατρίδα, τους γονείς και τον πλησίον του, να τηρεί τον δοθέντα λόγο και να σέβεται την αιδώ.⁸

Η έννοια όμως των χρηστών ηθών παρέμεινε πάντοτε ακαθόριστη. Μεταβολή στην περί χρηστών ηθών ρωμαϊκή αντίληψη επέφερε πρωτίστως η διείσδυση της ελληνικής φιλοσοφίας και ιδιαιτέρως της διδασκαλίας των Στωικών. Μεταξύ των χρηστών ηθών κατελέγετο επίσης η καλή πίστη. Η βία και ο φόβος καθιστούν ελαττωματική τη συναίνεση, καταστρέφουν την καλή πίστη και επομένως είναι εναντίον των χρηστών ηθών.

Οι σύγχρονες νομοθεσίες λόγω των κοινωνικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων και ενόψει των οικονομικών κρίσεων και της κρίσης της ηθικής και συνεπώς των νέων προβλημάτων που αυτές θέτουν δεν αρκούνται στο να διατηρήσουν τη ρωμαϊκή διδασκαλία και τα πολυάριθμα παραδείγματα. Στα συστήματα ερμηνείας των μεγάλων κωδικοποιήσεων του 19^{ου} αιώνα τα χρηστά ήθη δεν προσδιορίζονται από θρησκευτικά ή φιλοσοφικά ιδεώδη, αλλά από την εκ της κοινής γνώμης δημιουργούμενη πραγματικότητα ή αναφορικά με τη δεδομένη χρονική στιγμή.

⁸ Τούσης Ανδρέας, «Η έννοια των Χρηστών Ηθών», ΕΕΝ, τόμ.23, 1956,σελ.229 επ.

2.3 Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ ΗΘΩΝ

Τα χρηστά ήθη αποτελούν μια γενική ρήτρα, μια αόριστη νομική έννοια και επομένως ο καθορισμός του περιεχομένου τους γίνεται -όπως σε όλες τις γενικές ρήτρες- εν τέλει από τον δικαστή⁹. Διάφοροι «ορισμοί» της έννοιας έχουν διατυπωθεί.

Κατά τον Γεωργιάδη, χρηστά ήθη είναι οι κρατούσες αντιλήψεις του μέσου, χρηστού και δίκαιου ανθρώπου για το ποια συμπεριφορά ανταποκρίνεται στις επιταγές της κοινωνικής ηθικής (π.χ. αντίθετη στα χρηστά ήθη είναι η καταγγελία συμβάσεως εργασίας νεαρής υπαλλήλου γιατί δε δέχθηκε ανήθικες προτάσεις του εργοδότη). Για τον προσδιορισμό της έννοιας των χρηστών ηθών είναι αδιάφορες οι προσωπικές αντιλήψεις του δικαστή ή των διαδίκων. Αντιθέτως κρίσιμες είναι οι κρατούσες αντιλήψεις σε ορισμένο τόπο, χρόνο και κύκλο συναλλασσομένων¹⁰.

Όπως επισημαίνει ο Μπαλής, ως κριτήρια των χρηστών ηθών χρησιμεύουν «ουχί αι περί ηθικής ατομικάι αντιλήψεις του δικάζοντος ή άλλων ωρισμένου κοινωνικού κύκλου, αλλ' αι ιδέαι του εκάστοτε κατά γενικήν αντίληψην χρηστώς και εμφρόνως σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου»¹¹. Αυτό το γενικό κριτήριο επιδέχεται βέβαια διαφοροποιήσεις. Δεν υπάρχει μια ενιαία έννοια των χρηστών ηθών αλλά αυτή διαμορφώνεται και μεταβάλλεται αντικειμενικά με αναφορά στις αντιλήψεις περί της κοινωνικής ηθικής που επικρατούν σε ορισμένο χρονικό πλαίσιο γενικά στην κοινωνία ή ειδικά σε κάθε χωριστό συναλλακτικό κλάδο και σε συνάρτηση με τις κατά περίπτωση περιστάσεις¹².

Από την άλλη μεριά, τα χρηστά ήθη δεν υποτάσσονται καθ' ολοκληρία στις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες και αντιλήψεις περί ηθικής. Οι ηθικές αντιλήψεις του εφαρμοστή του Συντάγματος ή των ενδιαφερόμενων προσώπων ή ορισμένων κοινωνικών ομάδων δε λαμβάνονται υπ' όψιν κατά την κρίση του ζητήματος περί της συμφωνίας ή όχι μιας ανθρώπινης

⁹ Παντελής Αντώνης, « Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων », Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1984, σελ. 181.

¹⁰ Γεωργιάδης Απόστολος, « Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου », Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 3^η έκδοση, 2002, σελ.24.

¹¹ Μπαλής, « Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου », Αθήνα 1961, σελ. 182.

¹² Γεωργιάδης Απόστολος, « Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου », Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 3^η έκδοση, 2002, σελ.24.

ενέργειας με τα χρηστά ήθη¹³. Οι προσωπικές ηθικές αντιλήψεις π.χ. των ομοφυλοφίλων ή των δίγαμων δεν έχουν σημασία κατά την κρίση του ζητήματος της συμφωνίας της ομοφυλοφιλίας ή της διγαμίας αντίστοιχα με τα χρηστά ήθη.

Σε σχέση με την επίδραση της χριστιανικής ηθικής στη διαμόρφωση της έννοιας των χρηστών ηθών οι απόψεις δίστανται. Κατά μια άποψη¹⁴, η ηθική της Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας αποτελεί προέχον κριτήριο καθορισμού των χρηστών ηθών με δεδομένο ότι μεγάλο μέρος του ελληνικού λαού επηρεάζεται από αυτήν. Αποφασιστική σημασία έχουν, όπως υποστηρίζεται μόνο οι ηθικές αντιλήψεις του ελληνικού λαού και όχι και οι ηθικές αντιλήψεις του λαού των άλλων κρατών. Το ζήτημα αμφισβητείται από πολλούς, οι οποίοι δέχονται ότι ο ηθικός νόμος περιλαμβάνει όλους τους ηθικούς κανόνες, οι οποίοι είναι «κοινό αγαθό όλων των πολιτισμένων λαών». Υποστηρικτής αυτής της άποψης είναι ο Nipperday.

Από την άλλη πλευρά, γίνεται δεκτό ότι για την έννοια των χρηστών ηθών δε βασιζόμαστε στα θρησκευτικά ιδεώδη, αλλά στην πραγματικότητα και την κοινή γνώμη. Στη χριστιανική ηθική τα αιτήματα είναι διαφορετικά από αυτά του νόμου. Από τον χριστιανό ζητείται η αγάπη και η ανοχή της αδικίας, ενώ στο δίκαιο η έννομη τάξη απαιτεί την καταστολή του αδικήματος, την ανόρθωση της αδικίας και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις παρά την θέληση του αδικηθέντα¹⁵.

¹³ Ράικος Αθανάσιος, « Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα »,τομ.2, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2^η έκδοση, 2002, σελ. 408.

¹⁴ Ράικος Αθανάσιος, « Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα »,τομ.2, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2^η έκδοση, 2002, σελ. 409.

¹⁵ Τούσης Ανδρέας, « Η έννοια των Χρηστών Ηθών », EEN, τομ. 23, 1956, σελ. 229.

2.4 ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΣΤΟ ΙΣΧΥΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Τα χρηστά ήθη στο ισχύον σύνταγμα αναφέρονται :

- i. Στο άρθρο, παρ.1 «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δε προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.»
- ii. Στο άρθρο 13, παρ.2 εδ.β' «Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη.» και
- iii. Στο άρθρο 93, παρ.2 «Οι συνεδριάσεις κάθε δικαστηρίου είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων.»

Το κυβερνητικό σχέδιο του Συντάγματος χρησιμοποιούσε σύμφωνα με το γερμανικό πρότυπο τον όρο «ηθικός νόμος», ο οποίος τελικά αντικαταστάθηκε με τον όρο «χρηστά ήθη»¹⁶. Ο όρος «χρηστά ήθη» είναι ορθότερος και δοκιμότερος, ως λιγότερο αόριστος από τον όρο «ηθικός νόμος».

Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 5 παρ.1, αναγνωρίζει το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας υπό την επιφύλαξη της μη παραβίασεως και των χρηστών ηθών. Το άρθρο 13 παρ.2, κατοχυρώνει τη θρησκευτική ελευθερία. Ορίζει ωστόσο ότι η άσκηση της λατρείας των γνωστών θρησκειών δεν επιτρέπεται, είτε συνολικά είτε μερικά, να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Το ότι δηλαδή μια θρησκεία είναι γνωστή δε σημαίνει ότι οι λειτουργοί ή οι πιστοί της έχουν την

¹⁶ Την αντικατάσταση αυτή πρότεινε ο καθηγητής-βουλευτής Γ.Α. Μαγκάκης με την ακόλουθη αιτιολογία : «Η έκφρασις ο «ηθικός νόμος» είναι ασφαλώς πολύ ωραία, αλλά φοβούμαι ότι θα μας δημιουργήσει ενδεχομένως προβλήματα. Γιατί ο ηθικός νόμος, ως γνωρίζετε καλύτερα από 'μένα, είναι φαινόμενον και της ηθικής αυτονομίας του ανθρώπου. Είναι υποκειμενικός και επομένως κάποιος μπορεί να επικαλεσθεί κάποια ώρα τον δικό του ηθικό νόμο. Και θα είναι πράγματι ο δικός του ηθικός νόμος. Θα προέτεινα λοιπόν και για την ακριβολογία αλλά και για την πρόληψη τυχόν προβλημάτων, να αντικατασταθούν οι λέξεις τον «ηθικόν νόμον» με τις λέξεις τα «χρηστά ήθη»».

δυνατότητα να προβαίνουν σε τελετουργικές πράξεις που αντίκεινται στα χρηστά ήθη ή στην δημόσια τάξη. Τέλος, στο άρθρο 93 παρ.2, προβλέπεται εξαίρεση από τον γενικό κανόνα της δημοσιότητας των συνεδριάσεων στην περίπτωση που το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη.

Τα χρηστά ήθη αποτελούν μια γενική ρήτρα, που καθιστά θετικό δίκαιο τις κοινωνικές ηθικές αντιλήψεις. Παράλληλα όμως επηρεάζεται άμεσα ως προς το αξιολογικό της περιεχόμενο από τα θεμελιώδη δικαιώματα, που αποτελούν τις ύψιστες αξίες του κοινωνικού βίου¹⁷.

Ανακύπτει έτσι το ζήτημα αν είναι απαραίτητη η παρεμβολή του νομοθέτη για τον περιορισμό του δικαιώματος της γενικής ελευθερίας από τα χρηστά ήθη. Στη χώρα μας πρέπει να γίνει δεκτή η γνώμη που δέχεται την άμεση ισχύ της ρήτρας των χρηστών ηθών και χωρίς να υπάρχει σχετικός νόμος, καθώς δεχόμαστε ότι ως νόμος, κατά τον περιορισμό των ατομικών δικαιωμάτων, νοείται κάθε κανόνας δικαίου που έχει εγκύρως παραχθεί κατά την έννομη τάξη μας.

Βέβαια και προκειμένου για τα χρηστά ήθη, ο συντακτικός νομοθέτης δεν παρέχει εξουσιοδότηση στον κοινό νομοθέτη να εισάγει, είτε ορίζοντας την έννοια των χρηστών ηθών, είτε με οποιονδήποτε άλλο συναφή τρόπο, περιορισμούς των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών αποσκοπεί στην αποτροπή κάθε ανήθικης άσκησης θεμελιώδους δικαιώματος. Δεσμεύει συνεπώς τον κοινό νομοθέτη, ο οποίος δε μπορεί με το κοινό δίκαιο να επιτρέψει την αντίθετη προς τα χρηστά ήθη άσκηση οποιουδήποτε δικαιώματος.

Η δέσμευση επομένως αυτή της νομοθετικής εξουσίας είναι διττή. Αφενός οφείλει να καθιερώνει τις αναγκαίες κυρώσεις για την προστασία των χρηστών ηθών και αφετέρου, δε μπορεί να ψηφίζει νόμους αντίθετους με τα χρηστά ήθη¹⁸.

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στο ότι η ρήτρα των χρηστών ηθών δεν πρέπει να αποτελεί μέσο εισαγωγής ασφυκτικών νομοθετικών περιορισμών, εν ονόματι των χρηστών ηθών. Η έννοια των χρηστών ηθών

¹⁷ Παντελής Αντώνης, «Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1984, σελ.180-181.

¹⁸ Ράικος Αθανάσιος, « Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα »,τομ.2, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2^η έκδοση, 2002, σελ. 411-412.

διαχέεται σε ολόκληρη την έννομη τάξη, σε κάθε μερικότερη δικαστική περιοχή και συνεπώς υπάγεται αναμφισβήτητα στη γενική ρυθμιστική αρμοδιότητα του κοινού νομοθέτη. Ωστόσο κάθε νομοθετική ρύθμιση πρέπει να ελέγχεται ως προς τη συμφωνία της με το Σύνταγμα, ώστε να μην εισάγονται αδικαιολόγητες οριοθετήσεις ή περιορισμοί με το πρόσχημα της τήρησης των χρηστών ηθών¹⁹.

¹⁹ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σελ.187.

3. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ Ή ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ

3.1 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ

Οριοθέτηση είναι ο με διατάξεις δικαίου στο πλαίσιο της γενικής σχέσης πραγματοποιούμενος καθορισμός του γενικού περιεχομένου, ο προσδιορισμός των ανώτατων ορίων άσκησης του δικαιώματος. Η οριοθέτηση ανήκει στη δομή του δικαιώματος, αποτελεί το εξωτερικό σύνορο του δικαιώματος καθώς κάθε θεμελιώδες δικαίωμα δεν είναι γενικό και απεριόριστο αλλά αντιθέτως έχει περιεχόμενο συγκεκριμένο και οριοθετούμενο²⁰. Αναφέρεται στην άσκηση του δικαιώματος, είναι οριοθέτηση άσκησης που πραγματοποιείται στο πλαίσιο της γενικής σχέσης.

Από οντολογική άποψη η οριοθέτηση είναι «τμήμα του δικαιώματος», αποτελεί την «οροφή» του δικαιώματος. Οι οριοθετήσεις απαρτίζουν τον «εξωτερικό φλοιό», το εξωτερικό σύνορο του συνταγματικού δικαιώματος, ενώ το εσωτερικό του σύνορο αποτελεί ο λεγόμενος πυρήνας του δικαιώματος. Η παρεχόμενη στο άτομο εξουσία δεν είναι απεριόριστη, αλλά οριοθετείται από την περιφέρεια του κύκλου.

Η οριοθέτηση έχει ευρύ, γενικό χαρακτήρα, αναφέρεται σε όλους τους τομείς θεμελιωδών δικαιωμάτων, θέτει το όριο της δράσης της κρατικής εξουσίας και των ιδιωτών. Αποτελεί πάγια, όχι προσωρινή και γενικά ισχύουσα ρύθμιση.

Βασικό διακριτικό γνώρισμα των οριοθετήσεων είναι η καθολικότητά τους. Αρκεί η γενική πρόβλεψη στο συνταγματικό κείμενο και δεν είναι απαραίτητο να επαναλαμβάνεται η οριοθέτηση σε κάθε συνταγματική διάταξη.

Οι γενικές οριοθετικές ρήτρες είναι τρεις: η ρήτρα της συνταγματικής νομιμότητας, η ρήτρα της κοινωνικότητας και η ρήτρα της χρηστότητας, οι οποίες αναλύονται σε μερικότερες (π.χ. Σύνταγμα, δικαιώματα των άλλων, χρηστά ήθη, καλή πίστη, απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος) .

Η οριοθέτηση διακρίνεται σε ειδική και γενική. Ειδική οριοθέτηση είναι ο με ειδικές διατάξεις πραγματοποιούμενος καθορισμός του γενικού

²⁰ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σελ.169.

περιεχομένου κάθε συγκεκριμένου θεμελιώδους δικαιώματος. Γενική οριοθέτηση είναι ο με γενικές διατάξεις καθορισμός του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος²¹.

Οι οριοθετήσεις σχηματίζουν το γενικό περιεχόμενο του δικαιώματος, το μέγιστο δυνατό περιεχόμενο στο πλαίσιο της γενικής σχέσης, αποτελούν κανόνες δικαίου, που καθορίζουν τα άκρα όρια της νόμιμης άσκησης. Η χάραξη της περιφέρειας του γενικού περιεχομένου δεν αποτελεί περιορισμό αλλά προσδιορισμό, οριοθέτηση, συγκεκριμενοποίηση του δικαιώματος. Συνεπώς, η οριοθέτηση είναι η χάραξη του κύκλου νόμιμης άσκησης του δικαιώματος δεδομένου ότι το δικαίωμα έχει νομικά όρια, η υπέρβαση των οποίων προκαλεί την αποδοκιμασία του δικαίου. Ταυτόχρονα η οριοθέτηση προσδιορίζει την παράνομη συμπεριφορά του φορέα του δικαιώματος, θέτει όριο, το οποίο δεν επιτρέπεται να υπερβεί.

Αποτέλεσμα της ύπαρξης των οριοθετήσεων είναι η ύπαρξη διαφόρων απαγορεύσεων αποδοκιμαζόμενων συμπεριφορών. Η υπέρβαση επομένως της οριοθέτησης συνιστά παράβαση και συνεπάγεται ως κύρωση, περιορισμούς ή και απώλεια του δικαιώματος

Το δικαίωμα, ως μέγεθος νομικό, καθορίζεται με τους κανόνες δικαίου. Η αποτύπωση των ορίων του δικαιώματος είναι έργο του συντακτικού και δευτερευόντως του κοινού νομοθέτη. Ο συντακτικός νομοθέτης πολλές φορές οριοθετεί το δικαίωμα, διαγράφει τον κύκλο του περιγράφοντας μια απαγορευμένη συμπεριφορά. Το όριο δεν είναι πάντοτε ανθρώπινη συμπεριφορά, αλλά αντικειμενικοί λόγοι, όπως η δημόσια ασφάλεια ή η κοινωνικοοικονομική ζωή.

²¹ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου», τόμος 3, έκδοση 1^η, Αθήνα 2004, σελ. 59.

3.2 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ

Παρά τη μεγάλη σημασία της έννοιας του περιορισμού, υπάρχει μια συγκεχυμένη αντίληψη γι'αυτήν.

Περιορισμός (με την ευρύτερη έννοια του όρου) είναι κάθε με ανθρώπινη ενέργεια προκαλούμενη (ανθρωπογενής) συρρίκνωση του νομικού γενικού περιεχομένου του δικαιώματος, δηλαδή της κτήσης (προστατευόμενου αγαθού, ικανότητας κτήσης) ή της (κατά χρόνο, τρόπο και τόπο) άσκησης²².

Άλλος ορισμός της έννοιας είναι ο εξής : Περιορισμός του θεμελιώδους δικαιώματος είναι κάθε πολιτειακή πράξη, η οποία απαγορεύει ή εμποδίζει ή περιορίζει την πραγμάτωση της ελευθερίας που εμπίπτει στο συνταγματικό καθορισμένο πεδίο προστασίας²³.

Η έννοια του περιορισμού αποτελεί κεντρική έννοια της θεωρίας των συνταγματικών δικαιωμάτων. Ο περιορισμός διακρίνεται στον απλό περιορισμό, που αποτελεί επιτρεπόμενη συρρίκνωση και την προσβολή, την απαγορευόμενη συρρίκνωση.

Αναλυτικότερα, απλός περιορισμός είναι κάθε επιτρεπόμενη από το δίκαιο και με ενέργεια κρατικού οργάνου ή ιδιώτη προκαλούμενη συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος κατά την εφαρμογή του στο πλαίσιο ειδικής σχέσης. Στους απλούς περιορισμούς η συρρίκνωση επιτρέπεται από το δίκαιο, έχει νόμιμη αιτία.

Επιτρεπόμενοι, θεμιτοί, αιτιώδεις ή απλοί περιορισμοί είναι οι περιορισμοί του γενικού αμυντικού περιεχομένου, οι περιορισμοί της δράσης των ατόμων, που είναι αποτέλεσμα του κοινού αντικειμενικού στοιχείου, του περιεχομένου του δικαιώματος και του περιεχομένου της σχέσης, στην οποία ασκείται το δικαίωμα.

Ο περιορισμός αποτελεί έκτακτη ρύθμιση, εμφανίζεται σε έκτακτες περιπτώσεις στο πλαίσιο συγκεκριμένων ειδικών σχέσεων και εκτάκτων

²² Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σελ.200.

²³ Τσάτσος Δημήτριος, «Συνταγματικό Δίκαιο, τομ. Γ΄, Θεμελιώδη Δικαιώματα Ι, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1988, σελ. 233.

καταστάσεων και όχι στο πλαίσιο της γενικής κυριαρχικής σχέσης. Επιπρόσθετα, από τον έκτακτο χαρακτήρα του περιορισμού προκύπτει και η «προσωρινότητα» του. Η παρέκκλιση, την οποία εισάγει από την τακτική ρύθμιση, διαρκεί ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, μέχρις ότου επανέλθει στην προτέρα κατάσταση.

Από την άλλη πλευρά, οι απαγορευόμενοι περιορισμοί αποτελούν προσβολές συνταγματικών δικαιωμάτων. Στις προσβολές αντιστοιχούν πραγματικές καταστάσεις, μη αναγνωριζόμενες από το δίκαιο. Οι περιορισμοί αυτοί δεν επιβάλλονται από την αιτιώδη συνάφεια. Με άλλα λόγια, είτε δεν υπάρχει κοινό αντικειμενικό στοιχείο δικαιώματος και σχέσης είτε υπάρχει μεν αντικειμενικό στοιχείο, πλην όμως ο περιορισμός ξεπέρασε το επιβαλλόμενο μέτρο.

Συμπερασματικά, οι συνταγματικά επιτρεπόμενοι περιορισμοί είναι αιτιώδεις ενώ οι απαγορευόμενοι αναιτιώδεις. Το αν λοιπόν ένας περιορισμός είναι αιτιώδης ή αναιτιώδης, εξαρτάται από τη φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού. Κατά γενικό κανόνα, εφόσον θεμελιώδες δικαίωμα και έννομη σχέση δεν συνδέονται με σχέση αιτιώδους συνάφειας (ανομοιογένεια), απαγορεύεται ο περιορισμός του γενικού αμυντικού περιεχομένου του δικαιώματος, ακριβώς διότι είναι δυνατή η εφαρμογή του. Αντίθετα, εφόσον ανάμεσα στα δύο περιεχόμενα υπάρχει αιτιώδης συνάφεια (ομοιογένεια), τότε είναι επιτρεπτοί οι απλοί περιορισμοί, ακριβώς διότι δεν είναι δυνατή από τα πράγματα η εφαρμογή του γενικού αμυντικού περιεχομένου.²⁴

²⁴ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα, 2005,σελ. 201

3.3 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗΣ-ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ

Η συγκεκριμενοποίηση του περιορισμού ως «συρρίκνωσης» προϋποθέτει ένα κριτήριο, ένα μέτρο. Αυτή η ίδια η έννοια του περιορισμού προϋποθέτει την οριοθέτηση εφόσον ο περιορισμός είναι η υποχώρηση από ένα όριο, που έχει ήδη τεθεί, από το γενικό περιεχόμενο του δικαιώματος, όπως προσδιορίζεται με τις οριοθετήσεις²⁵.

Ο περιορισμός, περαιτέρω, δεν καθορίζει το γενικό περιεχόμενο, αλλά αποτελεί ελάττωση του γενικού περιεχομένου, απόκλιση εις βάρος της ελευθερίας του ανθρώπου. Δικαιολογημένα επομένως η επιστήμη αντιμετωπίζει με επιφυλακτικότητα και αυστηρότητα τους περιορισμούς. Η οριοθέτηση, ο προσδιορισμός από την άλλη μεριά έχει χαρακτήρα τακτικό, συνδέεται με αυτή την ίδια τη φύση του δικαιώματος. Αντίθετα ο περιορισμός έχει έκτακτο χαρακτήρα, δεν εφαρμόζεται σε όλες, αλλά σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις.

Όπως συνάγεται από τα παραπάνω, η οριοθέτηση διαφέρει σημαντικά από τον περιορισμό. Αν και η σωστή διάκριση είναι καίριας σημασίας, μόνο οι Δημητρόπουλος και Παντελής προβαίνουν σε αυτή. Η πλειοψηφία των συνταγματολόγων -μεταξύ των οποίων οι Ράικος, Τσάτσος, Δαγτόγλου-²⁶ χρησιμοποιούν λανθασμένα τους όρους. Οι περισσότεροι λοιπόν συνταγματολόγοι χρησιμοποιούν για τις τρεις οριοθετικές ρήτρες του άρθρου 5 παρ.1 του Συντάγματος τον όρο «περιορισμός» των ατομικών δικαιωμάτων. Σε αυτή τη θεώρηση συντείνει και η δυσπιστία τους απέναντι στη γενική εφαρμογή των ρητρών του άρθρου 5 παρ.1 του Συντάγματος και στα υπόλοιπα συνταγματικά δικαιώματα.

²⁵ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σελ.202.

²⁶ Αναλυτικά :

- Ράικος : «ο τρίτος και τελευταίος περιορισμός του γενικού θεμελιώδους δικαιώματος είναι τα χρηστά ήθη», «Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα» τομ.2, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 2^η έκδοση, 2002, σελ.406.
- Τσάτσος : «το άρθρο 5 παρ.1 Συντ. δεν θεσπίζει αυτό το γενικό δικαίωμα της ελευθερίας ως ανεπιφύλακτο, αφού η θέσπισή του συνοδεύεται με ρητή επιφύλαξη», «Συνταγματικό Δίκαιο, τομ. Γ', Θεμελιώδη Δικαιώματα Ι, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1988, σελ.267.
- Δαγτόγλου Π. : «το δικαίωμα του άρθρου 5 παρ.1, περιορίζεται από τα χρηστά ήθη», «Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Β'», 2^η αναθεωρημένη έκδοση, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2005, σελ.1339.

4. ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΩΣ ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Στην επιστήμη τίθεται το ερώτημα, αν ενόψει του γενικού περιεχομένου της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, το τρίπτυχο : δικαίωμα των άλλων, Σύνταγμα, χρηστά ήθη, ισχύει για όλα τα άλλα θεμελιώδη δικαιώματα. Η αμφισβήτηση δεν αναφέρεται με την ίδια ένταση στις τρεις οριοθετήσεις, καθώς η γενική ισχύς των δύο πρώτων θεωρείται αυτονόητη²⁷. Επομένως το ζήτημα τίθεται κυρίως ως προς τα χρηστά ήθη. Στη θεωρία υποστηρίζονται και οι δύο απόψεις.

Ωστόσο οι περισσότεροι δέχονται ότι τα χρηστά ήθη οριοθετούν μόνο την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και όχι οποιοδήποτε θεμελιώδες δικαίωμα. Ουσιώδες σημείο στην αποδοχή της μιας ή της άλλης άποψης, αποτελεί η θέση του άρθρου 5 παρ.1 στο Σύνταγμα και η σχέση του με τα υπόλοιπα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα.

Το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ.1 του Συντάγματος, το οποίο αποτελεί το δεύτερο άρθρο του δευτέρου μέρους του, με τίτλο : «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα». Το γενικό δικαίωμα ελευθερίας έχει προορισμό να παρέχει προστασία στην ατομική ελευθερία όταν αυτή εκδηλώνεται με τρόπους που δεν υπάγονται στα άλλα ατομικά δικαιώματα, όταν δηλαδή, με βάση τα κλασσικά δικαιώματα, θα έμενε συνταγματικά απροστάτευτη. Η λειτουργία του επομένως φαίνεται με τρόπο ανάγλυφο²⁸. Δεν πρόκειται για άθροισμα των επί μέρους ατομικών ελευθεριών, αλλά έχει χαρακτήρα γνήσια επικουρικό.

Το γενικό δικαίωμα της ελευθερίας έχει πρακτική συνέπεια ότι αν μια συγκεκριμένη προσβολή της αξίας του ανθρώπου από την κρατική εξουσία δεν αντίκειται σε κανένα από τα επί μέρους ατομικά δικαιώματα του κλασσικού καταλόγου, αυτή η περίπτωση θα καλύπτεται από τη γενική ρήτρα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Επομένως δεν υπάρχουν

²⁷ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σελ.175.

²⁸ Παντελής Αντώνης, «Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1984, σελ.140.

καθόλου κενά στην προστασία της ανθρώπινης ελευθερίας, υπό οποιαδήποτε μορφή και αν αυτή εκδηλώνεται. Η συνταγματική προστασία υπάρχει πάντοτε γιατί η ατομική ελευθερία είναι καθ' ευστήν ενιαία και αδιαίρετη, ενώ τα επί μέρους ατομικά δικαιώματα είναι μόνο μορφές εμφανίσεώς της²⁹.

Από τη διατύπωση του δικαιώματος γίνεται κατανοητό ότι η γενική ελευθερία δεν είναι απεριόριστη. Η διάταξη υιοθέτησε τον τριπλό περιορισμό της ελευθερίας αναπτύξεως της προσωπικότητας, που καθιερώνει το άρθρο 2 παρ.1, του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης. Σε αντίθεση με την Γερμανία, σε εμάς το ζήτημα αφορά κυρίως στα χρηστά ήθη.

Από τη μια πλευρά λοιπόν, υποστηρίζεται ότι η άμεση ή έμμεση εφαρμογή των περιορισμών στα άλλα ατομικά δικαιώματα αποκλείεται ενόψει της αναμφίβολης σχέσης της διάταξης του άρθρου 2 παρ.1 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης και του άρθρου 5 παρ.1 του Συντάγματός μας, ως γενικής απέναντι στις άλλες ειδικές διατάξεις. Η αντίθετη γνώμη, λένε, ότι θέτει υπό την επιφύλαξη των χρηστών ηθών και εκείνα τα ατομικά δικαιώματα, που δεν την περιλαμβάνουν κι έτσι τα σχετικοποιεί, γεγονός που δε θέλησε ο συντακτικός νομοθέτης. Εξ αντιδιαστολής επιπρόσθετα από τη διάταξη του άρθρου 13 παρ.2 εδ.β' του Συντάγματος, συνάγεται επιχείρημα υπέρ της άποψης αυτής, καθώς κατοχυρώνεται η ελευθερία της λατρείας υπό την επιφύλαξη των χρηστών ηθών³⁰.

Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης θεωρούν προβληματική την νομολογία του ΣΤΕ, που επιχειρεί τη σχετικοποίηση των ανεπιφύλακτων θεμελιωδών δικαιωμάτων βασιζόμενη στο άρθρο 5 παρ.1. Συγκεκριμένα βρίσκουν ότι η άποψη αυτή λογικά προϋποθέτει τη θέση ότι η αρχή που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ.1, αποτελεί ένα είδος γενικού θεμελιώδους δικαιώματος ελευθερίας, του οποίου το περιεχόμενο βρίσκει ειδικές εφαρμογές στα κατ' ιδίαν θεμελιώδη δικαιώματα που θεσπίζει το Σύνταγμα και συνεπώς το άρθρο 5 παρ.1 θεσπίζει περιορισμούς για όλα τα δικαιώματα που θεσπίστηκαν ως ανεπιφύλακτα³¹.

²⁹ Παντελής Αντώνης, «Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1984, σελ. 130-131.

³⁰ Ράικος Αθανάσιος, «Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα», τομ.2, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2^η έκδοση, 2002, σελ. 179.

³¹ Τσάτσος Δημήτριος, «Συνταγματικό Δίκαιο, τομ. Γ', Θεμελιώδη Δικαιώματα Ι, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1988, σελ. 267.

Η άποψη ωστόσο αυτή προσκρούει στην αρχή ότι ο ειδικός κανόνας υπερισχύει του γενικού, καθώς η σχέση του άρθρου 5 παρ.1 προς τα κατ'ιδίαν θεμελιώδη δικαιώματα είναι σχέση γενικού προς ειδικούς κανόνες.

Την ίδια άποψη, της μη εφαρμογής του τριπλού περιορισμού της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και στα άλλα ατομικά δικαιώματα, υιοθετεί και ο Δαγτόγλου. Θεωρεί ότι η διάταξη δεν κατοχυρώνει ένα «γενικό» υπέρ-δικαίωμα που ισχύει παράλληλα με κάθε <<ειδικό>> δικαίωμα, αλλά εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις για τις οποίες δεν κατοχυρώνονται «ειδικά» ατομικά δικαιώματα³². Ο περιορισμός συγκεκριμένα που αναφέρεται στα χρηστά ήθη, δεν είναι ελεύθερα μεταβιβάσιμος σε άλλα ατομικά δικαιώματα. Άλλωστε όπου τον θέλησε, τον ανέφερε ρητώς ο συντακτικός νομοθέτης.

Από την άλλη μεριά, όπως επισημαίνει ο Παντελής, γίνεται δεκτό ότι το άρθρο 5 παρ.1 εμπεριέχει και έναν ερμηνευτικό κανόνα για το εννοιολογικό περιεχόμενο των άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων, ο οποίος χρησιμεύει για να διαπιστώνεται έως πού εκτείνονται τα εγγενή όριά τους. Αυτός ο ερμηνευτικός κανόνας διαχέει την εφαρμογή του άρθρου 5 παρ.1 σε άλλους κανόνες δικαίου και ιδίως στις άλλες διατάξεις του Συντάγματος περί ατομικών ελευθεριών³³. Ειδικότερα, αναφέρει ότι το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας δεν αναιρεί τα άλλα ειδικά ατομικά δικαιώματα, δεν τα ισοπεδώνει, ωστόσο αυτά δε μένουν πλήρως ανεπηρέαστα. Οι ειδικές ρυθμίσεις των ατομικών δικαιωμάτων δεν αντιστρατεύονται τη γενική ρύθμιση του άρθρου 5 παρ.1, το οποίο θέτει κανόνες τόσο προστατευτικούς κάθε είδους ελευθερίας, όσο και περιοριστικούς της άκρατης ατομικής ελευθερίας. Το άρθρο 5 παρ.1 ως διευκρίνιση του άρθρου 2 παρ.1, σημαίνει για τα δικαιώματα μια γενικότατη επιφύλαξη του νόμου, ότι πρέπει πάντοτε να παραμένει άθικτο το ουσιώδες περιεχόμενό τους. Ταυτόχρονα, το άρθρο δέχεται ότι δεν προσβάλλει ποτέ την αξία του ανθρώπου η υπαγωγή του φορέα των δικαιωμάτων στους τρεις περιορισμούς του. Δεν επιτρέπει συνεπώς ούτε δέσμευση χωρίς ελευθερία, ούτε ελευθερία χωρίς δέσμευση. Σε

³² Δαγτόγλου Π., «Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Β΄», 2^η αναθεωρημένη έκδοση, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2005, σελ.181-182.

³³ Παντελής Αντώνης, «Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1984, σελ.133.

συνδυασμό μάλιστα με την απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος του άρθρου 25 παρ.3, το τρίπτυχο του άρθρου 5 παρ.1 χρησιμεύει έμμεσα για την ερμηνεία των εγγενών ορίων των άλλων ατομικών δικαιωμάτων.

Κατοχυρώνοντας λοιπόν τα χρηστά ήθη ως οριοθέτηση του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, το Σύνταγμα αναγνωρίζει εγγενή όρια για όλα τα ατομικά δικαιώματα. Επιπλέον, τα χρηστά ήθη μπορούν να θεμελιωθούν και στη διάταξη για το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ.1), σύμφωνα με την οποία αποκλείεται η απόλυτη ετερονομία του προσώπου. Με άλλα λόγια, τα χρηστά ήθη εδώ δεν περιορίζουν έξωθεν τα ατομικά δικαιώματα, αλλά διευκρινίζουν εκ των έσω τα όρια κάθε ελευθερίας³⁴.

Ο Δημητρόπουλος αντιμετωπίζει το ζήτημα διαφορετικά από τους περισσότερους συνταγματολόγους δεχόμενος ότι εφόσον το Σύνταγμα και τα δικαιώματα των άλλων συνιστούν γενικές οριοθετήσεις, κατά τον ίδιο τρόπο γενική συνταγματική οριοθέτηση συνιστούν και τα χρηστά ήθη. Επισημαίνει ότι η οριοθετική τριάδα, σύμφωνα με τη θεωρία της εφαρμογής, εφαρμόζεται σε όλα τα συνταγματικά δικαιώματα. Οι γενικές οριοθετήσεις αποτελούν θεμελιώδεις κανόνες της συνολικής έννομης τάξης και εφαρμόζονται τόσο στα ανεπιφύλακτα όσο και στα περιορισμένα δικαιώματα. Οι αρχές αυτές είναι αντικειμενικές συνταγματικές αρχές, που αφορούν τη γενικότερη ανθρώπινη δράση μέσα στο όλο δικαιοσύστημα. Πρόκειται για αντικειμενικούς κανόνες που αφορούν τη γενικότερη δράση, που αφορούν στη συνολική έννομη τάξη. Η σχέση των διατάξεων των μερικότερων συνταγματικών δικαιωμάτων με τις γενικές ρήτρες βρίσκεται σε σχέση γενικού προς ειδικό. Η σχέση αυτή δεν είναι πάντοτε σχέση αλληλοαποκλεισμού, αλλά και συνεφαρμογής³⁵.

Το αντίθετο επιχείρημα ότι η διάταξη του άρθρου 5 παρ.1 ως γενική, υποχωρεί έναντι των άλλων διατάξεων, των θεμελιωδών ως ειδικών, δεν πείθει ούτε το επιχείρημα *a contrario* από την ειδική αναφορά των χρηστών ηθών στο άρθρο 13 παρ.2 εδ.γ' και άρθρο 93 παρ.2, που αναφέρθηκε

³⁴ Παντελής Αντώνης, «Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1984, σελ.190.

³⁵ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σελ.176.

παραπάνω. Τα χρηστά ήθη ως γενική ρήτρα εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση και συντρέχουν με τις ειδικές ρυθμίσεις και ασφαλώς δεν αποκλείονται από αυτές.

Στη σύγχρονη εποχή, μπορεί αναμφίβολα να υποστηριχθεί ότι κάθε προσβολή της ανθρωπίνης αξίας και των συνταγματικών δικαιωμάτων, που την εξειδικεύουν, έρχεται σε αντίθεση προς τα χρηστά ήθη. Βέβαια τα χρηστά ήθη δεν αφορούν αποκλειστικά τη γενετήσια ηθική αλλά αφορούν σε όλο το πλέγμα των διανθρώπινων σχέσεων. Αντίθετο συνεπώς στα χρηστά ήθη, μπορεί να είναι τόσο ένα πορνογράφημα όσο και η απεικόνιση της βίας³⁶.

³⁶ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σελ.187.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ηθική και Δίκαιο, αυτόνομη και ετερόνομη ρύθμιση αντίστοιχα, αποσκοπούν και οι δύο στην ομαλή ρύθμιση της κοινωνικής συμβίωσης. Η κατ'ανάγκη άμεση επαφή τους εκφράζεται μέσα από τα χρηστά ήθη. Τα χρηστά ήθη αποτελούν μια αόριστη νομική έννοια, το περιεχόμενο της οποίας μεταβάλλεται ανάλογα με τις επιταγές της κοινωνικής ηθικής. Ένας ορισμός της σύγχρονης έννοιας τους θα μπορούσε να είναι ο εξής : πρόκειται για τις κρατούσες αντιλήψεις του μέσου, χρηστού και δίκαιου ανθρώπου σχετικά με το ποια συμπεριφορά ανταποκρίνεται στις επιταγές της κοινωνικής ηθικής. Τα χρηστά ήθη είναι μέρος του οριοθετικού τρίπτυχου του άρθρου 5 παρ.1 του Συντάγματος, που αναφέρεται στο γενικό δικαίωμα της ελευθερίας. Ερώτημα εγείρεται για το εάν τα χρηστά ήθη αποτελούν οριοθέτηση μόνο της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, όπως ορίζει το άρθρο 5 παρ.1 ή εάν ταυτόχρονα οριοθετούν οποιοδήποτε θεμελιώδες δικαίωμα. Στην επιστήμη υποστηρίζονται και οι δύο απόψεις. Ωστόσο από τα προαναφερθέντα στην εργασία, συμπεραίνουμε ότι ορθότερη κρίνεται η άποψη υπέρ της θεώρησης των χρηστών ηθών ως γενικής οριοθέτησης των συνταγματικών δικαιωμάτων. Εφόσον το Σύνταγμα και τα δικαιώματα των άλλων (που μαζί με τα χρηστά ήθη αποτελούν την οριοθετική τριάδα του άρθρου 5 παρ.1), επεκτείνονται στα υπόλοιπα συνταγματικά δικαιώματα, το ίδιο χρειάζεται να συμβαίνει και με τα χρηστά ήθη για την ταυτότητα του λόγου. Άλλωστε, οι ειδικές διατάξεις των επί μέρους ατομικών δικαιωμάτων δεν αποκλείουν την εφαρμογή της γενικής, διότι δεν βρίσκονται πάντοτε σε σχέση αποκλεισμού αλλά και συνεφαρμογής.

6. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα χρηστά ήθη ορίζονται ως «οι κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις του μέσου χρηστού και δίκαιου ανθρώπου σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο». Συνιστούν μια αόριστη νομική έννοια, που αποτυπώνεται στα άρθρα 5 παρ.1, 13 παρ.2 και 93 παρ.2 του Συντάγματος. Στη θεωρία υποστηρίζονται δύο διαφορετικές απόψεις σχετικά με το ζήτημα αν τα χρηστά ήθη εφαρμόζονται μόνο όπου ο συντακτικός νομοθέτης το αναφέρει ρητά ή αν ισχύουν για όλα τα συνταγματικά δικαιώματα ακόμα και αν δεν επαναλαμβάνονται λεκτικά. Ορθότερη θεωρείται η δεύτερη άποψη. Επομένως, τα χρηστά ήθη αποτελούν γενική οριοθέτηση όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων, σύμφωνα με τον ακριβέστερο όρο και όχι περιορισμό αυτών.

ΛΗΜΜΑΤΑ

- Χρηστά ήθη
- Συνταγματικά δικαιώματα
- Οριοθέτηση
- Περιορισμός

7. SUMMARY

Moral ethics are defined as «the established social beliefs of the average virtuous and just man in a particular period of time». They consist an indefinite legal term, which is mentioned in the articles 5 paragraph 1, 13 paragraph 2 and 93 paragraph 2 of the Constitution. In the theory two different opinions are supported about the matter of whether the moral ethics are applied only where the constitutional legislator mentions that positively or if they are in effect for all the constitutional rights, even if they are not repeated verbally. The second opinion is considered as more correct. Consequently, moral ethics are a general definer of all the constitutional rights according to the most precise term and not a restriction of them.

KEY WORDS

- Moral ethics
- Constitutional rights
- Definer
- Restriction

8. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- **ΣΤΕ 2422/85, τμ. Δ**³⁷

Κέντρα παραθερισμού γυμνιστών

«Πράγματι, κινούμενος εκτός των ορίων τα οποία διαγράφουν οι κανόνες της κρατούσης κοινωνικής ηθικής, ως είναι διαμορφωμένοι κατά τον χρόνον της θεσπίσεως του ως άνω νόμου, την τήρησιν των οποίων επιτάσσουν ρηταί διατάξεις του ισχύοντος Συντάγματος (άρθρο 5 παρ.1) εξήρτησε την ίδρυσιν και λειτουργίαν των εν λόγω κέντρων εκ της πληρώσεως ωρισμένων όρων και προϋποθέσεων αναφερομένων εις την επιλογήν του χώρου, εις τα μέσα (φυσικά ή τεχνητά) της απομονώσεώς του και τας εν γένει συνθήκας λειτουργίας των κατά τρόπον ώστε να καθίσταται εκ των πραγμάτων αδύνατος ή λίαν δυσχερής η επικοινωνία των ασκούντων τον γυμνισμόν μετ' άλλων ατόμων και η εκ ταύτης δυνάμενη να προκληθεί προσβολή του κοινού περί ηθικής αισθήματος.».

- **Α.Π. 3654/1986**³⁸

Ζωγραφικοί πίνακες εκτεθειμένοι σε κεντρικό δρόμο της Λάρισας

Σε αυτήν την απόφαση εξετάζεται αν πέντε πίνακες που εξετέθησαν σε κεντρικό δρόμο της Λάρισας ήταν άσεμνοι, προσβάλλοντας το αίσθημα της δημοσίας αιδούς. Το δικαστήριο έκρινε ότι δε συντρέχει τέτοια περίπτωση. Συγκεκριμένα θεώρησε ότι ζωγραφικοί πίνακες που απεικονίζουν γυμνά ή ερωτική περίπτυξη δεν είναι άσεμνοι, εάν εκφράζουν ανθρώπινο προβληματισμό και δεν προκαλούν αισθήματα αηδίας ή αποστροφής στην πλειοψηφία των πολιτών.³⁹ Δεν είναι άσεμνοι και αν ακόμη δεν αποτελούν έργα τέχνης με την έννοια ότι ανήκουν στην πολιτιστική δημιουργία της ανθρωπότητας ή συμβάλλουν στην προώθηση της ανθρώπινης γνώσης. Ενδιαφέρουσα είναι η εκτίμηση του δικαστηρίου για την αποδεικτική ισχύ των καταθέσεων των μαρτύρων, προκειμένου να διαγνώσει το κοινό αίσθημα που τυχόν θίχθηκε από την έκθεση των πινάκων, των οποίων η παιδεία και η

³⁷ ΤοΣ 1986, σελ. 86 επ

³⁸ Ποινικά Χρονικά ΛΣΤ, 1986, σελ.950-951

³⁹ www.lawnet.gr

ευαισθησία σε ζητήματα σεμνού και άσεμνου είναι αυξημένη. Αναφέρεται σε καταθέσεις αστυνομικών, θεολόγων και καθηγητών των οποίων οι θέσεις θεωρήθηκε ότι δεν συμπίπτουν με τη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών. Αντιλήψεις δηλαδή περί σεμνού και άσεμνου ατόμων με ειδική παιδεία και συναφή κοσμοθεωρητικό προσανατολισμό δεν ανταποκρίνονται στις αντιλήψεις για το θέμα αυτό της μεγάλης πλειοψηφίας των πολιτών.

Η μειοψηφούσα άποψη έκρινε ότι οι πίνακες προσέβαλαν την νεότητα επειδή βρίσκονταν σε κεντρικό δρόμο της πόλης, όπου σύχναζαν μαθητές. Τίθεται σχετικώς το ερώτημα αν ο χώρος της έκθεσης μπορεί να καταστήσει το έργο άσεμνο.

- **Μον. Πρωτ. Χίου 175/1990⁴⁰**

Αίτηση αλλαγής ονόματος

Επειδή το κύριο όνομα της αιτούσας «Πέρδικα» δεν είναι εύηχο και παράλληλα είναι δυνατό από τη χρησιμοποίησή του να δημιουργηθεί σύγχυση στους τρίτους λόγω της ομοιότητάς του με επώνυμο, η αιτούσα χρησιμοποιεί αντ'αυτού ανέκαθεν στις σχέσεις και επαφές της τόσο με το οικογενειακό όσο και με το ευρύτερο κοινωνικό της περιβάλλον το όνομα «Πέγκυ». Συνεπώς, εφόσον συντρέχουν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις και το παραπάνω χρησιμοποιούμενο ως κύριο όνομα δεν αντίκειται στα χρηστά ήθη, η υπό κρίση αίτηση πρέπει να γίνει δεκτή ως βάσιμη και κατ'ουσίαν.

- **Τριμελές εφετείο κακουργημάτων απ. 2390/1991⁴¹**

Περιοδικά με άσεμνες εικόνες

Περιοδικά που απεικονίζουν χυδαίες ερωτικές πράξεις υποβιβάζουν την ανθρώπινη ύπαρξη και αξιοπρέπεια, δεδομένου ότι είναι προσιτά ακόμη και σε ανήλικα παιδιά. Δεν περιορίζεται το δικαίωμα των δημιουργών στην ελευθερία της τέχνης αλλά οριοθετείται από τη ρήτρα των χρηστών ηθών.

⁴⁰ www.greeklaws.com

⁴¹ www.greeklaws.com

- **ΣΤΕ 204/2005⁴²**

Διά νόμου επιφύλαξη περί ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος

Δεν αντίκειται στο άρθρο 5 §1 του Συντάγματος διάταξη με την οποία προβλέπεται η άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος από Έλληνες πολίτες ή πολίτες Κρατών μελών της Ε.Ε. και, κατ' εξαίρεση, από ομογενείς αλλοδαπούς και επιβάλλεται στους λοιπούς αλλοδαπούς που επιθυμούν να ασκήσουν το δικηγορικό επάγγελμα η προηγούμενη κτήση της ελληνικής ιθαγένειας.

- **Α.Π. 1522/2000 τμ.Γ⁴³**

Μεταβίβαση ψιλής κυριότητας περιουσίας από γόνο αριστοκρατικής οικογένειας

«Ως κριτήριο των χρηστών ηθών χρησιμεύουν οι ιδέες του κατά τη γενική αντίληψη με φρόνηση και χρηστότητα σκεπτόμενου μέσου κοινωνικού ανθρώπου. Η αντίθεση δε στα χρηστά ήθη, που καθιστά άκυρη τη δικαιοπραξία κρίνεται από το περιεχόμενό της εν όψει όχι μεμονωμένως της αιτίας, που εκίνησε τους συμβαλλομένους να τη συνάψουν ή τον σκοπό, στον οποίο αυτοί αποβλέπουν, αλλά του συνόλου των περιστάσεων και των συνθηκών, που τη συνοδεύουν...

...Περαιτέρω από τα ίδια παραπάνω αποδεικτικά στοιχεία δεν αποδείχθηκε η επικαλούμενη από τον ενάγοντα απειρία της μητέρας του δηλαδή η έλλειψη της πείρας της γύρω από τη ζωή και τις συναλλαγές. Αντίθετα, ο εν γένει τρόπος ζωής της με την άνεση χρημάτων την οποία διέθετε, οι πράξεις της και η εν γένει συμπεριφορά της καθ' όλη την διάρκεια του βίου της, δείχνουν άνθρωπο με πείρα και πνευματική επάρκεια, ικανό για να συναλλάσσεται και να προστατεύει τα συμφέροντα του. Ειδικότερα, η ανωτέρω διαχειρίζετο μέχρι το θάνατό της μόνη της την σημαντική περιουσία της, σύναπτε μισθώσεις για τα πέντε καταστήματά της, εισέπραττε τα μισθώματα και ζητούσε αναπροσαρμογές αυτών, προέβη σε αγορές, τμηματικά, της επίδικης εκτάσεως, εντός της οποίας ανήγειρε την επίδικη οικία αφού πώλησε άλλα ακίνητα της για την εξεύρεση των αναγκαίων χρημάτων, οδήγούσε

⁴² www.lawnet.gr

⁴³ Ελληνική Δικαιοσύνη, τόμ. 42, 2001, σελ. 1291-1292

αυτοκίνητο, λειτουργούσε και διαχειρίζετο, επί πολλά χρόνια στη δεκαετία του 1960, "σνάκ - μπαρ" στην Κέρκυρα με τον τίτλο "Ρανιατέλλα" και είχε σημαντικές καταθέσεις σε τράπεζες ελληνικές και ξένες, ακόμη και στο όνομα του ενάγοντος υιού της, πράξεις δηλαδή που σημαίνουν ότι γνώριζε καλά την αξία του χρήματος καθώς και τη σημασία των διαφόρων εγγράφων και κάθε άλλο παρά απειρία για τη ζωή και τις συναλλαγές αποδεικνύουν.».

- **Α.Π. 217/1977⁴⁴**

Επιβολή με διάταξη τελευταίας βούλησης του τόπου κατοικίας

Η αίρεση στη διαθήκη με την οποία επιβάλλεται στον τιμώμενο να κατοικεί συνεχώς σε ορισμένο τόπο είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη.

- **Εφ. Θεσσαλονίκης 556/1980⁴⁵**

Χρήση μαγνητοταινίας σε δίκη διαζυγίου

Σε αυτήν την απόφαση γίνεται αντιληπτό πως τα χρηστά ήθη οριοθετούν και το θεσμό του γάμου και της οικογένειας. Κρίθηκαν απαράδεκτες μαγνητοταινίες, ως αποδεικτικό ιδιωτικό έγγραφο, αν η ηχογράφηση έγινε δίχως τη συγκατάθεση του προσώπου που μιλάει. Και τούτο, γιατί η υποκλοπή αυτή προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, κάτι που είναι αντίθετο με το Σύνταγμα. Περίπτωση προσκομίσεως τέτοιας μαγνητοταινίας για ανταπόδειξη σε δίκη διαζυγίου για κλονισμό της εγγάμου συμβιώσεως. Στην μαγνητοταινία αυτή περιεχόταν συνομιλία της ενάγουσας συζύγου με τον σύζυγό της στην οποία η σύζυγος παραδέχθηκε ότι απέβαλε δολίως ενώ ήταν έγκυος, παρά την σθεναρή άρνηση του συζύγου της, και την έλλειψη παρθενίας κατά την τέλεση του γάμου.

- **Α.Π. 604/2005⁴⁶**

Υπαναχώρηση από σύμβαση εργολαβίας και λύση της

«Κατά τη διάταξη του άρθρου 919 Α.Κ., "όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη έχει υποχρέωση να τον

⁴⁴ www.lawnet.gr

⁴⁵ www.lawnet.gr

⁴⁶ www.lawnet.gr

αποζημιώσει" Η σαφής έννοια της διατάξεως αυτής είναι ότι δεν απαιτείται να ενήργησε ο ζημιώσας τη ζημιογόνο πράξη ή παράλειψη με μοναδικό σκοπό τη βλάβη του άλλου, αλλ' αρκεί η γνώση αυτού ότι με τη συμπεριφορά του μπορεί να προκαλέσει ζημία, το ενδεχόμενο της οποίας αποδέχεται. Για να παραχθεί όμως υποχρέωση αποζημιώσεως, πρέπει επί πλέον η ζημιογόνος συμπεριφορά να είναι αντίθετη προς τα χρηστά ήθη. Η έννοια των χρηστών ηθών είναι νομική και εξετάζεται αντικειμενικώς, συμφώνως τουτέστιν προς την αντίληψη του εμφρόνως σκεπτομένου ατόμου σε σχέση με το επιτρεπτό του σκοπού που επιδιώχθηκε και των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν. Προδήλως όμως δεν ενεργεί εναντίον των χρηστών ηθών ο δανειστής που υπαναχωρεί από τη σύμβαση, για το λόγο ότι ο οφειλέτης αδυνατεί να εκπληρώσει την παροχή του.»

- **ΣτΕ 2209/1977, τμ.Γ⁴⁷**

Απόταξη από τη χωροφυλακή χωροφύλακα

Η ανάγνωση της εφημερίδας Ριζοσπάστη και η συναναστροφή με άτομα προσκείμενα σε αριστερές οργανώσεις από σπλίτη της χωροφυλακής δεν συνιστά λόγο αποτάξεως του από το σώμα και δεν προσκρούει στο άρθρο 5 παρ.1 Σ.

- **ΣτΕ 2733/1988⁴⁸**

Εκπαιδευτικός, ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και ειδικοί περιορισμοί λόγω της φύσης του λειτουργήματος.

Σύναψη ερωτικής σχέσης και συμβίωση καθηγήτριας με μαθητή. Κρίθηκε ότι δεν συνιστά αναξιοπρεπή διαγωγή λόγω διακριτικότητας της καθηγήτριας και μη πρόκλησης σχολίων.

⁴⁷ ΤοΣ 1977, τόμ.3, σελ. 636 επ

⁴⁸ Αρμενόπουλος, 1988, σελ. 1051

- **Μον. Πρωτ. Αθηνών απ. 9485/2000**

Προστασία σήματος - Εμβλήματα ολυμπιακών αγώνων

«Από τα ανωτέρω παρέπεται ότι για να υποβληθεί αίτημα παροχής άδειας δημοσιεύσεως του διατακτικού της αποφάσεως με έξοδα του εναγομένου στην περίπτωση που εγείρεται αγωγή περί παραλείψεως της χρήσεως σήματος από τρίτον, πρέπει η αγωγή αυτή να περιέχει και βάση που θεμελιώνεται στη διάταξη του άρθρου 1 του Ν. 146/1914 περί αθεμίτου ανταγωνισμού, δηλαδή να εκτίθεται στη σχετική αγωγή ότι η παράνομη χρήση του σήματος από τον εναγόμενο τρίτο έγινε με σκοπό ανταγωνισμού του ενάγοντος δικαιούχου του σήματος και κατά τρόπο που αντίκειται στα χρηστά ήθη.»

- **Εφ. Αθηνών απ. 78/1985**

Συμφωνία περί αποκλεισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας των πολιτικών δικαστηρίων

Υπάρχει διεθνής δικαιοδοσία Ελληνικών πολιτικών δικαστηρίων, εφόσον οι ιδιωτικές διαφορές συνδέονται με την ελληνική πολιτεία με στοιχείο, που θεμελιώνει αρμοδιότητα σύμφωνα με τις διατάξεις περί γενικής ή ειδικής δωσιδικίας. Αντίθετη στα χρηστά ήθη συμφωνία περί αποκλεισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας των Ελληνικών Δικαστηρίων όπου είναι πολύ επαχθής για τον ασθενέστερο των συμβαλλομένων, στον οποίο επιβλήθηκε από τον ισχυρότερο και χωρίς αυτή δεν θα καταρτιζόταν η σύμβαση. Εργατικό ατύχημα.

- **ΣτΕ 2490/1992⁴⁹**

Προστασία εναλίου πλούτου.

Επίταση των γενικών χρονικών περιορισμών της αλιείας οστράκων και καθιέρωση ως μόνου θεμιτού μέσου αλιείας οστρακοειδών στους κόλπους

⁴⁹ www.greeklaws.com

Καλλονής και Γέρας Λέσβου, του «αργαλειού» με το άρθρο 1. και 2 Π.Α.157/90. Θεμιτός κατά το άρθρο 24 Σ. ο σχετικός περιορισμός της κατοχυρούμενης στο άρθρο 5 Συντ. επαγγελματικής ελευθερίας.

- **Μον. Πρωτ. Αθηνών 17115/1988 Ασφ.μ.** ⁵⁰

Τελευταίος πειρασμός, Ταινία για τη ζωή του Ιησού Χριστού.

Περίληψη: Ασφαλιστικά μέτρα - Ένορκες βεβαιώσεις - Προσβολή της προσωπικότητας εξαιτίας προσβολής του θρησκευτικού αισθήματος - Ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης - Επικρατούσα Θρησκεία - Επιτρεπτή η κύρια και πρόσθετη παρέμβαση στη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων - Ένορκες βεβαιώσεις μετά τη συζήτηση, δεν λαμβάνονται υπόψη.

Κείμενο:

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 57 § 1 εδ.α' ΑΚ, όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Κατά τις διατάξεις του άρθρου 59 ΑΚ, στην περίπτωση του παραπάνω άρθρου, το δικαστήριο με την απόφασή του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επί πλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο, να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί. Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις. Από τις διατάξεις αυτές, αλλά και από άλλες διατάξεις του ιδιωτικού και του

⁵⁰www.greeklaws.com

δημοσίου δικαίου, προκύπτει, ότι το δίκαιο ανάγει τον άνθρωπο σε αυτοτελές αντικείμενο προστασίας και επιβάλλει το σεβασμό της προσωπικότητάς του από τους τρίτους. Η προσωπικότητα εμφανίζεται εξωτερικά με διάφορες εκφάνσεις, ενώ με τη γενική ρήτρα περί της παρανόμου προσβολής της επιτυγχάνεται ο εντοπισμός αλλά και η διεύρυνση των εκφάνσεων της προσωπικότητας, εκείνων δηλ. που, κατά την επιστήμη και τις κοινωνικές και τις συναλλακτικές αντιλήψεις, θεωρούνται προστατεύσιμες. Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας αποτελεί ιδιαίτερη κατηγορία δικαιώματος, που δεν υπάγεται στα γνωστά, από τη θεωρία του ρωμαϊκού δικαίου, είδη δικαιωμάτων και ως εκ τούτου έχει δική του φυσιογνωμία στο σύγχρονο ιδιωτικό δίκαιο. Είναι δικαίωμα που ενδιαφέρει τη δημοσία τάξη, μη περιουσιακό, απόλυτο, δηλ. ο φορέας του μπορεί να στραφεί κατά παντός τρίτου του τον διαταράσσει, αυτοτελές για κάθε πρόσωπο και επομένως δεν μπορεί να ανήκει σε πλείονες από κοινού, ενιαίο, υπό την έννοια, ότι δεν υπάρχουν περισσότερα επί μέρους δικαιώματα αλλά ένα δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας, οι ειδικότερες εκδηλώσεις του οποίου εμφανίζονται υπό τύπον «εκφάνσεων» του ενιαίου αυτού δικαιώματος και γι' αυτό το λόγο αποκλείεται στο πρόσωπο του αυτού φορέα δημιουργία σχέσεως και συνεπώς «συγκρούσεως» δικαιωμάτων επί της ίδιας προσωπικότητας (βλ. Γ.Πλαγιαννάκος: «Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας.» ΕλλΔνη 7.101 επ. Σούρλας σε ΕρμΑΚ Εισαγ. άρθ.57-60, αριθμ.14,17,22,40-42, Αν.Τούσης: Γεν.Αρχ.1962 §34 σελ.229, Αν.Γαζής, «Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων» 1959 σελ.58, ΑΠ (Ολομ.)812/1980 ΝοΒ 29.79 επ. ΕΑ 1013/1987). Προσβολή της προσωπικότητας υπάρχει σε κάθε πράξη τρίτου προσώπου με την οποία διαταράσσεται, κατά τη στιγμή της προσβολής, η υπάρχουσα κατάσταση ως προς τις διάφορες εκφάνσεις της προσωπικότητας. Δεν αρκεί όμως απλή προσβολή αλλά επί πλέον απαιτείται να είναι και παράνομη. Το παράνομο είναι ευχερές να διακριβωθεί, όταν υπάρχει διάταξη που απαγορεύει συγκεκριμένη πράξη και προσβάλλει κάποια «έκφανση» της προσωπικότητας, ανεξάρτητα σε ποιο τμήμα του δικαίου, ιδιωτικού ή δημοσίου υπάρχει αυτή η διάταξη, όπως, αντίθετα το παράνομο δεν υπάρχει στις περιπτώσεις που το δίκαιο δίνει ρητώς δικαίωμα προσβολής ορισμένων

εκφάνσεων της προσωπικότητας του άλλου (άρθρ.284,282 ΑΚ, 2 Π.Κ.). Όταν δεν συμβαίνει αυτό και ενόψει του ότι το επί της ίδιας προσωπικότητας δικαίωμα του ενός διασταυρώνεται με το αντίστοιχο δικαίωμα των άλλων, τότε ανακύπτει το πρόβλημα της αξιολογήσεως και της σταθμίσεως «αξιών», εκατέρωθεν δικαιωμάτων, συμφερόντων και εννόμων αγαθών, ποια αξία ποιο δικαίωμα, ποιο συμφέρον, ποιο έννομο αγαθό είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση σπουδαιότερο από το άλλο και μέχρι ποίου σημείου φθάνει η νομική σημασία καθ' ενός απ' αυτά στην περιοχή του δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητας, επί τη βάσει γενικών αρχών, που συνάγονται είτε από το συνολικό πνεύμα της νομοθεσίας και τις επί μέρους διατάξεις, από το πνεύμα των οποίων μπορεί να αρυσθεί κανείς τις κατά προτίμηση γενικότερες τάσεις και κατευθύνσεις της νομοθεσίας, είτε από το πολιτιστικό ιδεώδες του οποίου φέρει τη σφραγίδα η έννομη τάξη και του επί του ιδεώδους τούτου θεμελιωμένου «πίνακος αξιών» (βλ. Γ.Πλαγιαννάκος ό.π. σελ.170 και εκεί παρ. Γερμ.Ακυρ. ΝοΒ 1962.942). Με βάση την αξιολόγηση αυτή θα υπερισχύσει το σπουδαιότερο δικαίωμα και μόνο, αν το δικαίωμα αυτό είναι το δικαίωμα εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου η προσβολή δεν θα είναι παράνομη εκτός εάν η ενάσκηση του επικρατέστερου δικαιώματος είναι ανεπίτρεπτη, κατά το άρθρο 281 ΑΚ, γιατί, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, αντίκειται προφανώς στην καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή υπερβαίνει προφανώς τα όρια που διαγράφει ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός τού κατά προτίμηση προστατευομένου αυτού δικαιώματος. Από την πλευρά εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου δεν απαιτείται ππαισμο -δόλος ή αμέλεια - εκτός εάν ζητείται αποζημίωση, κατά τις περί αδικοπραξιών διατάξεις ή ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Εξάλλου προσωπικότητα του ανθρώπου προστατεύεται και από σειρά διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος, ως προς τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες. Οι διατάξεις αυτές και οι αντίστοιχες διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου τελούν μεταξύ τους σε εσωτερική λογική και νομική ενότητα, οπότε, βάσει της θεωρίας των «αντανακλαστικών επενεργειών» στην περιοχή του ιδιωτικού δικαίου, των ατομικών δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών που θεσπίζονται από το Σύνταγμα, η νομική σημασία των συνταγματικών αυτών δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν εξαντλείται στις μεταξύ του κράτους, ως

πολιτειακής εξουσίας, και των πολιτών σχέσεις αλλά επεκτείνεται και στις μεταξύ των πολιτών, ως υποκειμένων ιδιωτικού δικαίου, έννομες σχέσεις, (Γ. Πλαγιαννάκος ό.π. σελ.165 και εκεί παρ.): Έτσι, με το άρθρο 2 του Συντάγματος διακηρύσσεται, ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας, υπό την έννοια ότι η πολιτεία οφείλει να σέβεται την αξία του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου αλλά και να την προστατεύει, δηλ. να μεριμνά για την αποτροπή της προσβολής της, εκ μέρους των φορέων της εξουσίας αλλά και εκ μέρους ιδιωτών (βλ. Αρ.Μάνεση: «Ατομικές Ελευθερίες» έκδ.1982 σελ.110). Με βάση την κεντρική αυτή αντίληψη για την αξία του ανθρώπου, έχουν περιληφθεί στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος υπό τον τίτλο, Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα, μεταξύ των άλλων, οι διατάξεις του άρθρου 5, για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, του άρθρου 13, για την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, των άρθρων 14,15 για την πνευματική ελευθερία, ελευθερία του στοχασμού, ενώ με το άρθρο 106 § 2 ορίζεται, ότι η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται εις βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Με τις διατάξεις αυτές προσδιορίζεται η έκταση και το βάθος της προσωπικότητας και οι κύριες εκφάνσεις της, με βάθος την ανθρώπινη αξία και το απαραβίαστο αυτής και καθιερώνεται η αξία της προσωπικότητας και σε τομείς που δεν καλύπτει το ιδιωτικό δίκαιο. Με βάση τον προσδιορισμό της προσωπικότητας, κατά τα συνταγματικά αξιολογικά κριτήρια και την ευρύτερη αντίληψη που απορρέει απ' αυτά, περί της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως και του απολύτου σεβασμού της ανθρώπινης αξίας και του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, από τον οποίο εκπηγάζουν οι κοσμοθεωριακές του πεποιθήσεις, που προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό και την ελεύθερη πορεία του και τη θέση του απέναντι στο μυστήριο της ζωής, προκύπτει, ότι η έκφανση της προσωπικότητας που πρέπει να προστατεύεται από κάθε προσβολή είναι και το θρησκευτικό συναίσθημα, που έμμεσα προστατεύεται και με τις διατάξεις των άρθρων 198-200 Π.Κ., και η πίστη που απορρέει από αυτό. Η πίστη, που κατά τον κλασσικό ορισμό είναι, «ελπιζομένων υπόσταση πραγμάτων έλεγχος ου βλεπομένων» (Παύλος προς Εβραίους κεφ.ΙΑ.1.) εισδύει στο μυστήριο των μεταφυσικών αληθειών και

παρέχει γνώσεις για την υπεραισθητή, υπερεμπειρική και υπερβατική πραγματικότητα, οι οποίες ικανοποιούν τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, αποτελεί δε γεγονός ελεύθερης επιλογής και ηθικής ευθύνης της συνειδήσεώς του, είναι πράξη υψηλής ποιότητας, στην οποία χωρεί με ελευθερία η προσωπικότητα του ανθρώπου και συνιστά ένα από τα κεντρικότερα και ευτυχέστερα βιώματα του ανθρώπου (βλ. Αθ.Δεληκωστόπουλου: Σύγχρονα προβλήματα απολογητικής σελ.61 επ., του ίδιου Επιστημολογική θεώρηση της Θεολογίας, σελ.29 επ.). Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, θρησκευτική ελευθερία, που καθιερώνεται από το άρθρο 13 του Συντάγματος δεν είναι απλώς ελευθερία της γνώμης αλλά ευρύτερο δικαίωμα που απαρτίζεται από μερικότερα δικαιώματα που είναι α) το δικαίωμα καθενός να πρεσβεύει οποιαδήποτε θρησκεία επιθυμεί και θεωρεί, ότι ικανοποιεί καλύτερα από κάθε άλλη θρησκεία το θρησκευτικό του συναίσθημα, β) το δικαίωμα να μη πρεσβεύει καμιά θρησκεία, να μη πιστεύει στο Θεό, δηλ. να είναι άθρησκος, χωρίς θρησκευτικό συναίσθημα ή άθεος, αρνούμενος την ύπαρξη του Θεού, ή να μη πρεσβεύει ορισμένη μόνο θρησκεία ή ορισμένες μόνο αρχές της, κατ' αρχήν, απ' αυτόν πρεσβευόμενης θρησκείας, γ) Το δικαίωμα να διατηρεί μυστικές τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, δ) το δικαίωμα να μεταβάλλει κατ' επανάληψη και κατά βούληση θρήσκευμα, υπό τον περιορισμό, ότι δεν μπορεί να εμφανίζεται, ότι πρεσβεύει ορισμένο θρήσκευμα, το οποίο στην πραγματικότητα πρεσβεύει και ε) Το δικαίωμα να διακηρύσσει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Όμως η απόλαυση της θρησκευτικής ελευθερίας, όπως και όλων των άλλων ατομικών ελευθεριών, είναι δυνατή μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις δηλ. ορισμένους περιορισμούς, που, πέραν των περί προσηλυτισμού διατάξεων, απαριθμούνται στο άρθρο 13 του Συντάγματος και είναι α) η δημοσία τάξη και τα, εις την γενική έννοια αυτής περιλαμβανόμενα χρηστά ήθη, υπό την έννοια του συνόλου των θεμελιωδών, πολιτειακών, κοινωνικών, οικονομικών και ηθικών αρχών και αντιλήψεων που κυριαρχούν στην Ελλάδα, ρυθμίζουν την ειρηνική και ήρεμη συνύπαρξη και συμβίωση («ον γαρ τοις ψηφίσμασι αλλά τοις ήθεσι καλώς οικείσθαι τας πόλεις» Ισοκράτης) χαρακτηρίζουν την Ελληνική Κοινωνία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρέποντος λαϊκή συνείδηση και το αίσθημα πάντων των συνετώς και δικαίως σκεπτομένων ανθρώπων και β) τα

καθήκοντα απέναντι στο Κράτος, υπό την έννοια των υποχρεώσεων που αναφέρονται σε ζωτικά συμφέροντα της πολιτείας, και οι νόμοι, υπό την έννοια των «γενικών» νόμων, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο, όπως εκείνοι που αφορούν, στην παιδεία, στην εθνική άμυνα, στη δημόσια υγεία, στη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών κ.λ.π. Εξάλλου, στα μέτρα της πολιτείας, για την προστασία των θρησκειών γενικά και όχι μόνο της «επικρατούσας» θρησκείας της Ανατολικής Ορθόδοξου του Χριστού Εκκλησίας, που καθιερώνεται από το Σύνταγμα για λόγους ιστορικούς και έχει ορισμένα προνόμια που όμως δεν επεκτείνονται και στους οπαδούς της, αφού αυτό θα συνιστούσε παραβίαση της αρχής της θρησκευτικής ισότητας των ατόμων, περιλαμβάνονται και οι ποινικές διατάξεις των άρθρων 198-200 Π.Κ. το αντικείμενο προστασίας των οποίων εντοπίζεται στη θρησκευτική ειρήνη και έμμεσα στο θρησκευτικό συναίσθημα των πολιτών και ακόμη στην επικρατούσα και τις άλλες γνωστές θρησκείες, δηλ. στο ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας (βλ. Σπ.Τρωϊάνος, παραδ. Εκκλησιαστικού Δικαίου σελ.89,91,92,102 και εκεί παρ. Γ.Μαριδάκης Ι.Δ.Δ.(1967) τόμ. 1.336, Αν.Μαρίνος «Η θρησκευτική Ελευθερία» σελ.102 επ.109,110 και εκεί σημ., Αγγ.Μπουρόπουλος: Ερμ.Ποιν.Κ. υπ' άρθ.198 επ.σελ.184 επ.186 επ. Ηλ.Γάφος «επιβουλή της θρησκευτικής ειρήνης» Π.Χ. Η' 513 επ., πρβλ. Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη: «πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη», σελ.104-105 και εκεί παρ. Γ.Κρίππας «Το έγκλημα της κακοβούλου βλασφημίας» Π.Χ. ΚΕ' 459 επ. και εκεί παρ. ΣτΕ 4079/1976 τμ.Γ, ΑΠ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.). Η προστασία αυτή των θρησκευτικών συναισθημάτων, της θρησκευτικής ελευθερίας γενικότερα, επιβάλλεται, γιατί αποτελούν ηθικοκοινωνικές αξίες, κοινωνικά και νομικά συμφέροντα, άξια προστασίας, προς όφελος του πολιτισμού και του Κράτους. Η θρησκεία είναι καθαρά ατομική υπόθεση, όπως εσωτερική σχέση της ψυχής προς τον Θεό, περί της οποίας το κράτος μπορεί να αδιαφορήσει, αλλά αποτελεί τη βάση του Κράτους, παράγοντα πνευματικού πολιτισμού, που ασκεί επιρροή όχι μόνο στα αισθήματα και τις σκέψεις αλλά και στις πράξεις του ανθρώπου (βλ. Ηλ.Γάφος: ό.π. Π.Χ. Η' 513 επ. και εκεί σημ.).Εξάλλου, κατά το άρθρο 5 § 1 του Συντάγματος, καθένας έχει το δικαίωμα, να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον

δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Με τη διάταξη αυτή, που αποτελεί τη συνισταμένη των επί μέρους ατομικών Ελευθεριών (βλ. ΑΠ 1562/1983 ΕΕΝ 51.267) τα χρηστά ήθη τίθενται κι εδώ, ως κριτήριο των ορίων προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων, κατά την ενάσκηση της ελευθερίας για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας και μάλιστα σε ίση μοίρα προς το Σύνταγμα. Αλλά η αντίθετη προς τα χρηστά ήθη ενέργεια και εφόσον συντρέχουν και επί πλέον συνθήκες που καθιστούν την αντίθεση αυτή έντονη, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως καταχρηστική, ιδίως όταν αφορά στην άσκηση της ατομικής οικονομικής δραστηριότητας, βάσει της διατάξεως του άρθρου 25 § 2 του Συντάγματος (βλ. και άρθρ.106 § 3 Συντάγμ.)η οποία παρά τις, εξαιτίας του κινδύνου από την εφαρμογή της, επιφυλάξεις, που φθάνουν μέχρι του χαρακτηρισμού της, ως *lex imperfecta*, δηλ. ατελούς διατάξεως που δεν συνεπάγεται κυρώσεις (βλ. Φ.Βελγερής «οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου»-1982 σελ,26-27) θα πρέπει, κατ' αρχήν να θεωρηθεί, ότι έχει το νόημα που εκφράζει η λεκτική της διατύπωση, δηλ. ότι απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος, με συνέπεια, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να αίρεται η συνταγματική προστασία του δικαιώματος και να απαγορεύεται η άσκησή του (ΑΠ 717/1985 ΝοΒ 34.560, ΑΠ (Ολομ.) 17/1978 ΝοΒ 26.1223 και εκεί σημ. Κ.Ι.Π., ΕΑ 1013/1987).

Με την υπό κρίση αίτηση, όπως παραδεκτά συμπληρώθηκε, κατά την προφορική επ' ακροατηρίου συζήτηση, ισχυρίζονται οι αιτούντες, νομικά και φυσικά πρόσωπα, ότι η καθής, εταιρία εισαγωγής και εκμεταλλεύσεως κινηματογραφικών ταινιών, που τις διαθέτει με σκοπό το κέρδος, σε διάφορους κινηματογράφους, όπου και προβάλλονται στο κοινό, πρόσφατα, κατά τις αρχές Οκτωβρίου 1988,εισηγάγε στην Ελλάδα την κινηματογραφική ταινία, υπό τον τίτλο «Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ», του παραγωγού και σκηνοθέτη Μάρτιν Σκορτσέζε και την διέθεσε σε κινηματογράφους των Αθηνών, μεταξύ των οποίων οι κινηματογράφοι ΟΠΕΡΑ, ΕΜΠΑΣΣΥ, ΑΘΗΝΑΙΟΝ, ΑΑΒΟΡΑ, ΤΡΟΠΙΚΑΛ, ΑΘΗΝΑ, ΝΑΝΑ, όπου και προβάλλεται δημόσια στο κοινό. Με την ταινία αυτή, σκηνές της οποίας περιγράφονται, καθυβρίζεται δημόσια και κακόβουλα η Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του

Χριστού, προσβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα και η πίστη των αιτούντων και επομένως η προσωπικότητά τους, κατά την έννοια του άρθρου 57 ΑΚ, παραβιάζεται το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη, κατά κατάχρηση του δικαιώματος της καθής, η άσκηση του οποίου προφανώς υπερβαίνει τα όρια που επιβάλλουν τα χρηστά ήθη και ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του, προσβάλλεται, κατά το κοινό αίσθημα η δημοσία αιδώς, λόγω των αναφερομένων ασέμνων σκηνών της, ενώ παράλληλα, με την προβολή της, προκαλούνται έντονες διαμαρτυρίες, διαδηλώσεις και αποδοκιμασίες, που απειλούν την τάξη και την ησυχία των πολιτών. Σύμφωνα μ' αυτά ζητείται, λόγω του κατεπείγοντος, να ρυθμιστεί, προσωρινά, η κατάσταση που έχει δημιουργηθεί με ασφαλιστικά μέτρα και συγκεκριμένα: Α) Να απαγορευτεί α) η εισαγωγή και διάθεση της παραπάνω κινηματογραφικής ταινίας από την καθής β) η προβολή της από τους παραπάνω κινηματογράφους ή οποιουσδήποτε άλλους. Β) Να διαταχθεί η κατάσχεση της κινηματογραφικής ταινίας στα χέρια της καθής ή τρίτου. Γ) Να απειληθεί κατά της καθής και υπέρ της στέγης κατακοίτων της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών χρηματική ποινή 500.000 δραχμών, για κάθε παράβαση της αποφάσεως και Δ) Να διαταχθεί η δημοσίευση της αποφάσεως που θα εκδοθεί σε δύο ημερήσιες εφημερίδες των Αθηνών, με δαπάνες της καθής. Η αίτηση παραδεκτά ασκείται ενώπιον του δικαστηρίου τούτου, κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (άρθρ.682 επ.683 § 1, 686 επ.731,732 ΚΠολΔ,Π.Τζίφρας: «Ασφαλ.Μέτρα» έκδ.1973 σελ.301, Αν.Τούσης: Γεν.Αρχ.§ 35, ΑΠ 259/1971 ΝοΒ 19.853) βασίζεται, ως προς τα εκ των αιτούντων, φυσικά πρόσωπα, στις παραπάνω διατάξεις και στις διατάξεις των άρθρων 29 § 1, 30 ν.5060/1931 που επαναφέρθηκε σε ισχύ με το άρθρο 2 του ν.10/1975, όπως το άρθρο 30 ισχύει, μετά την προσθήκη που έγινε σ' αυτό με το άρθρο 3 του ν.1291/1982,άρθρ.731,732,947 § 1 ΚΠολΔ (βλ. ως προς την εκχώρηση της αξιώσεως Σταυρόπουλος: Ερμ.ΚΠολΔ (1968) σελ.1240, 6α, Γ. Σταθείας: Εκτέλεση Τομ.Δ.1712) και πρέπει να ερευνηθεί, αν είναι και ουσιαστικά βάσιμη. Ως προς τα, εκ των αιτούντων, νομικά πρόσωπα, ενόψει του ότι αυτά απολαμβάνουν μεν της προστασίας της προσωπικότητας, όχι όμως, κατά το άρθ.62 ΑΚ, και στις σχέσεις που προϋποθέτουν ιδιότητες φυσικού προσώπου, όπως στην προκειμένη περίπτωση (βλ. Γιαννόπουλος: Γεν.Αρχ. υπ' άρθρ.62, Σημαντήρας Γεν.Αρχ. σελ.248,Γεωργιάδης

Σταθόπουλος: Γεν.Αρχ. υπ' άρθ.62), οπότε τα αιτούντα, νομικά πρόσωπα, εσφαλμένα υπολαμβάνουν, ότι το επίδικο δικαίωμα ανήκει σ' αυτά, ενώ, κατά νόμο αυτό παρέχεται, κατ' αρχήν, στα μέλη τους και, κατά κανόνα, το δίκαιο δεν αναγνωρίζει δικαίωμα του νομικού προσώπου για την άσκηση ατομικών αγωγών των μελών του (βλ. Αν.Τούσης: Γεν.Αρχ.Εργ.Δικ. σελ.242 σημ.25) η αίτηση είναι μη νόμιμη και πρέπει να απορριφθεί (βλ. Κ.Μπέης: Πολ.Δικ. υπ' άρθ.68 σελ.360).

Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 79,80 ΚΠολΔ, με την κυρία παρέμβαση ο παρεμβαίνων εισάγει και ζητεί την αναγνώριση δικής του αξιώσεως έναντι πάντων των κυρίων διαδίκων, των οποίων καθίσταται αντίδικος, ενώ ο προσθέτως παρεμβαίνων συμμαχεί με τον ένα και καθίσταται αντίδικος του άλλου, ανακύπτει δε η νομική αναγκαιότητα δηλ. το έννομο συμφέρον του, για την άσκηση πρόσθετης παρέμβασης, από το ότι η έκδοση της αποφάσεως εις βάρος εκείνου υπέρ του οποίου παρεμβαίνει θα παραβλάψει τις, κατά το ιδιωτικό ή δημόσιο δίκαιο, νομικές σχέσεις του παρεμβαίνοντα με ένα από τους διαδίκους ή με το αντικείμενο της δίκης, λόγω των ανανακλαστικών συνεπειών της. Το δικαίωμα που θέλει να προστατεύσει ο προσθέτως παρεμβαίνων ή η νομική υποχρέωση που θέλει να αποφύγει δεν είναι απαραίτητο να έχει περιουσιακό χαρακτήρα αλλά ενδέχεται να εντάσσεται και στα δικαιώματα επί της προσωπικότητας. Εξάλλου, δεν αναιρείται η συνδρομή του εννόμου συμφέροντος από το ότι ο παρεμβαίνων θα μπορούσε να ασκήσει αυτοτελή αγωγή ως αίτηση για την προστασία του δικαιώματος που στηρίζει την παρέμβασή του, κι' αυτό, γιατί η άσκηση της πρόσθετης παρέμβασης, αντί της αυτοτελούς αγωγής-αίτησης, εναρμονίζεται περισσότερο με την αρχή της οικονομίας της δίκης (βλ. Κ.Μπέης: ό.π. υπ' άρθ.79,80 σελ.432-439 και εκεί παρ., ΑΠ 1260/1983 Δ.15.507, ΕΑ 7286/1976 ΝοΒ 25.215). Έτσι οι παρεμβάσεις Α) Υπέρ των αιτούντων, των α) Ι.Α. β) Ι.Π. γ) Π.Γ. και δ) του νομικού προσώπου, υπό την επωνυμία «Πανελλήνιος Ομοσπονδία Ορθοδόξων Χριστιανικών Σωματείων Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ», και Β)Υπέρ της καθής α) της ανώνυμης εταιρίας παραγωγής και εμπορίας βιντεοκασετών, κινηματογραφικών και τηλεοπτικών ταινιών, υπό τον διακριτικό τίτλο «Home Video Hellas ΑΕ» β) Του σωματείου Ελλήνων ηθοποιών γ) της εταιρίας Ελλήνων σκηνοθετών δ) της Πανελληνίας Ομοσπονδίας

θεάματος-ακροάματος ε) του σωματείου «Ένωση τεχνικών Ελληνικού Κινηματογράφου - Τηλεόρασης και σι)των, Φ.Π., Δ.Α., Θ.Ρ. και Ν.Τ., επιχειρηματιών των αντιστοίχων κινηματογράφων ΤΡΙΑΝΟΝ, ΚΟΡΟΝΕΤ, ΑΑΒΟΡΑ και ΝΑΝΑ, όπου προβάλλεται η επίδικη κινηματογραφική ταινία, με αίτημα την παραδοχή της αίτησης, από τους παρεμβαίνοντες υπέρ των αιτούντων - ως προς τα φυσικά πρόσωπα εκατέρωθεν - αφού άλλως προσβάλλεται, με την προβολή της επίδικης κινηματογραφικής ταινίας και η δική τους προσωπικότητα (άρθρ.57 ΑΚ), και την απόρριψη της αίτησης από τους παρεμβαίνοντες υπέρ της καθής, αφού άλλως παραβλάπτεται, από την απαγόρευση προβολής της ταινίας και το αντίστοιχο μ' εκείνο της καθής, δικαίωμά τους, για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας (άρθρ.5 Συντ.) οπότε και δικαιολογείται το έννομο συμφέρον τους, για την έκβαση της δίκης, λόγω των αντανακλαστικών συνεπειών της, κατά την παραπάνω έννοια, παραδεκτά ασκούνται ενώπιον του δικαστηρίου τούτου, με προφορική δήλωση στο ακροατήριο (άρθρ.686 § 6 ΚΠολΔ), είναι νόμιμες, σύμφωνα με τις παραπάνω διατάξεις και πρέπει να συνεκδικαστούν με την κυρία αίτηση και να ερευνηθούν, αν είναι και ουσιαστικά βάσιμες. Αντίθετα, η πρόσθετη παρέμβαση υπέρ των αιτούντων -φυσικών και νομικών προσώπων - του νομικού προσώπου, υπό την επωνυμία «Πανελλήνιος Ομοσπονδία Ορθοδόξων Χριστιανικών σωματείων ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ» και οι πρόσθετες παρεμβάσεις υπέρ της καθής, κατά το μέρος που στρέφονται κατά των αιτούντων νομικών προσώπων, πρέπει να απορριφθούν, μετά την απόρριψη της αίτησης, ως προς τους αιτούντες, νομικά πρόσωπα και για τους ίδιους παραπάνω λόγους, ενώ οι κύριες παρεμβάσεις των, Ι.Π. και Π.Γ., που ήδη παρεμβαίνουν υπέρ των αιτούντων, πρέπει να απορριφθούν, γιατί, κι' αν δεν έγιναν διάδικοι με την πρόσθετη παρέμβασή τους, οπότε δεν έπαυσαν να είναι τρίτοι και δικαιούνται να παρέμβουν (βλ.σχετ. Κ.Μπέης ό.π. υπ' άρθ.80 σελ.435 επ. αλλά και Γ.Ράμμος: «περί προσθέτου παρεμβάσεως» παρ.18 σελ.100 και παρ.38 σελ.190), σύμφωνα με όσα παραπάνω αναφέρονται, το χαρακτηριστικό της κυρίας παρέμβασης είναι, ότι ο τρίτος παρεμβαίνει στη μεταξύ άλλων εκκρεμή δίκη, αντιδικώντας και με τους δύο αρχικούς διαδίκους και επιδιώκοντας να βγει αυτός νικητής απέναντι και στους δύο, δυνατότητα που δεν υπάρχει στη

δίκη ασφαλιστικών μέτρων (βλ. Κ.Μπέης: ό.π. υπ' άρθ.79 σελ.432, Α.Γεωργιάδης υπό ΜονΠρωτΑθ 2752/1982 Δ.14.52-53) όπως και στην προκειμένη περίπτωση, που οι κυρίως παρεμβαίνοντες δεν αντιδρούν και με τους δύο αρχικούς διαδίκους αλλά συμμαχούν με τον ένα απ' αυτούς υπέρ του οποίου και προσθέτως παρεμβαίνουν.

Από τις καταθέσεις των μαρτύρων, που εξετάστηκαν ενόρκως στο ακροατήριο, τα έγγραφα που επικαλούνται και προσκομίζουν οι αντίδικοι, την ένορκη βεβαίωση του μάρτυρα των αιτούντων, Κ.Μ., υπ' αριθμ.2553/24.10.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Ν.Χ., και γενικά από την όλη αποδεικτική διαδικασία και την αυτοπρόσωπη, από το δικαστήριο θεώρηση, ως προς την επίδικη κινηματογραφική ταινία, με την παρακολούθηση της προβολής της, για την οποία προσκλήθηκαν και οι αντίδικοι, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ένορκες βεβαιώσεις των μαρτύρων των αιτούντων, υπ' αριθμ.402/2.11.1988 κ.λ.π... εφόσον έγιναν μετά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, πιθανολογούνται τα εξής πραγματικά περιστατικά: Η καθή εταιρία με την επωνυμία, United International Picture ΕΠΕ, εισάγει από το εξωτερικό και εκμεταλλεύεται, κατ' επάγγελμα, κινηματογραφικές ταινίες, τις οποίες διαθέτει σε διάφορους κινηματογράφους, που τις προβάλλουν στο κοινό. Κατά μήνα Οκτώβριο 1988, εισήγαγε στην Ελλάδα την κινηματογραφική ταινία, υπό τον τίτλο «Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ», παραγωγής και σκηνοθεσίας Μάρτιν Σκορτσέζε, την οποία διέθεσε σε διάφορους κινηματογράφους των Αθηνών, μεταξύ των οποίων είναι οι κινηματογράφοι ΟΠΕΡΑ, ΕΜΠΑΣΣΥ, ΑΘΗΝΑΙΟΝ, ΑΒΟΡΑ, ΤΡΟΠΙΚΑΛ, ΑΘΗΝΑ, ΝΑΝΑ, όπου και προβάλλεται. Με την ταινία αυτή, ακατάλληλη για ανηλικούς μέχρι 17 ετών, που προκάλεσε στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, επιδοκίμασιες, ανοχή αλλά και αποδοκίμασιες, με ήπιες και έντονες διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις, επιχειρείται η αναπαράσταση της ζωής του Ιησού Χριστού, κατά το διάστημα, πριν από τη βάπτιση μέχρι και τη σταύρωσή του. Ο Ιησούς Χριστός εμφανίζεται συμβιβασμένος με τους ρωμαίους κατακτητές της πατρίδας του, ξυλουργός, που μόνο αυτός κατασκευάζει σταυρούς, με τους οποίους σταυρώνονται οι συμπατριώτες του, αντιμετωπίζοντας έτσι την καταφρόνηση του Ιούδα «... μας ντροπιάζεις, μόνο εσύ φτιάχνεις σταυρούς για τους ρωμαίους. Είσαι χειρότερος κι' από κείνους. Ένας Εβραίος που σκοτώνει Εβραίους. Άναντρε,

πως θα πληρώσεις τις αμαρτίες σου...». Στις σχέσεις του με το Θεό ο Ιησούς αναφέρει... «ο Θεός μ' αγαπά, ξέρω ότι μ' αγαπά... τον πολεμώ, φτιάχνω σταυρούς για να με μισήσει. Να βρει άλλον. Θέλω να σταυρωθούν όλοι οι Μεσσίες του...». Στην ερώτηση του Ιούδα, «... είσαι βέβαιος ότι είναι ο Θεός ή ο διάβολος», απαντά «... για τίποτα πια δεν είμαι βέβαιος...». Όταν, πριν αναχωρήσει για την έρημο, τα βήματά του τον οδηγούν στο πορνείο της Μαγδαληνής, για να της ζητήσει συγχώρεση, γιατί, όπως λέει «... έχω κάνει πολλά άσκημα πράγματα...τα χειρότερα που' χω κάνει τα έκανα σε σένα...», εκεί, θεατής των σαρκικών συνευρέσεων της Μαγδαληνής με τους πελάτες της, πίσω από διάφανη κουρτίνα, αντιμετωπίζει κι' απ' αυτή τους προπηλακισμούς της «... είσαι ίδιος με τους άλλους μόνο που δεν το παραδέχεσαι. Είσαι θλιβερός. Σε μισώ, να το κορμί μου (οδηγώντας το χέρι του με το δικό της στο γυμνό κορμί της) σώσε το, σώσε το...». Στην αποστροφή του, και πάλι δέχεσαι την περιφρόνησή της «... έτσι δείχνεις, ότι είσαι άνδρας;... ποτέ δεν είχες το θάρρος να φανείς άνδρας. Πάντα κρεμόσουν από τη μητέρα σου ή από μένα. Τώρα απ' το Θεό. Κρύβεσαι στην έρημο επειδή φοβάσαι. Φύγε όποτε σε βλέπω η καρδιά μου καίγεται... Θυμάμαι τότε που είμασταν παιδιά. Για κανέναν άλλο δεν έχω νοιώσει τόση τρυφερότητα. Το μόνο που ήθελα πάντα ήσουν εσύ...». Κι ενώ εκείνος της απαντά «... εγώ τι νομίζεις ότι ήθελα;...», εκείνη τον παρακαλεί να μείνει μαζί της στο πορνείο «... δεν θα σ' αγγίζω, θα μείνεις παρθένος». Αλλού πάλι ομολογεί «είμαι ψεύτης, υποκριτής, φοβάμαι τα πάντα. Δεν λέω την αλήθεια. Δεν έχω το θάρρος. Μόλις δω μια γυναίκα, αποστρέφω το βλέμμα κοκκινίζοντας. Τη θέλω αλλά δεν την παίρνω. Η υπερηφάνειά μου καταστρέφει τη Μαγδαληνή. Δεν κλέβω, δεν παλεύω, δεν σκοτώνω, όχι επειδή δε θέλω αλλά φοβάμαι, θέλω να επαναστατήσω ενάντια σε όλα ... ενάντια στο Θεό... αλλά φοβάμαι... θέλεις να μάθεις ποιός είναι ο Θεός μου, ο φόβος. Μόνο αυτόν θα δεις μέσα μου ...Λυπάμαι τους ανθρώπους... νοιώθω οίκτο για το κάθε τι...». Αλλά πιο κάτω, διηγούμενος την παραβολή του σπορέως στου ακροατές του διακηρύσσει την αγάπη «αγαπάτε ο ένας τον άλλο...», τη δικαιοσύνη «...όποιοι πεινάνε για δικαιοσύνη θα είναι ευλογημένοι». Σε διάλογο με τον Ιούδα, ο οποίος του λέει «...όταν εγώ αγαπώ κάποιον πεθαίνω γι' αυτόν και όταν μισώ

κάποιον, τον σκοτώνω, θα σκότωνα κι αυτόν που αγαπάω, αν έκανε κάτι στραβό... Είπες, αν σας χτυπήσουν γυρίστε το άλλο μάγουλο. Δε μ' άρεσε... εγώ είμαι ελεύθερος άνθρωπος. Δε γυρίζω το μάγουλο...Πρέπει να σπάσουμε την αλυσίδα του κακού με την αγάπη..», ενώ παρακάτω, πάλι διερωτάται «...πως θα μπορούσα να' μαι εγώ ο Μεσσίας; Ήθελα να σκοτώσω αυτούς που βασανίζουν τη Μαγδαληνή, είπα όμως τη λέξη αγάπη. Γιατί, δεν καταλαβαίνω...». Μετά τη βάπτιση του στον Ιορδάνη ποταμό, εν μέσω ορχουμένων γυμνών γυναικών και αφού νίκησε τους πειρασμούς στην έρημο, μια μηλιά δε, ως δια μαγείας, ξεφύτρωσε εκεί που πέταξε τα υπολείμματα από ένα μήλο που έφαγε, συναντιέται με τους μαθητές του, που τους προσφέρει, κυριολεκτικά, την καρδιά του, ξεριζώνοντάς την από τα στήθη του, λέγοντας «... αυτή είναι η καρδιά μου πάρτε την... ο Θεός είναι μέσα μας, ο διάβολος είναι έξω... θα πάρουμε ένα τσεκούρι και θα του κόψουμε το λαιμό... Πίστευα στην αγάπη, τώρα πιστεύω σ' αυτό...». Παρακάτω, στις διακηρύξεις του περί του Θεού, γίνεται περιγέλαστος από το πλήθος του ακροατηρίου του, που τον χαρακτηρίζει τρελό «...είναι τρελλός...», ενώ στην αντίδρασή του «...τι περιγελάτε;» και πάλι χλευάζεται «... αυτά παθαίνει όποιος δεν παντρεύεται. Το σπέρμα τον θολώνει ... πήγαινε σπίτι σου, είσαι δαιμονισμένος, αλλοπαρμένος...». Στο θαύμα της ανάστασης του Λαζάρου που ακολουθεί, με το άνοιγμα της ταφόπετρας, πιάνει τη μύτη του, και ενώ ο Λάζαρος βγαίνει απ' τον τάφο, μετά την διπλή πρόσκλησή του από το Χριστό «Λάζαρε...σε καλώ εδώ...» με διπλή έκταση των χειρών του στην πρόταση, υπό την επίκληση τη βοήθειας του Θεού, προς στιγμήν, κρατώντας απ' το χέρι το Λάζαρο παρασύρεται απ' αυτόν μέσα στον τάφο. Κατά την εκδίωξη των εμπορευομένων μέσα στο ναό της Ιερουσαλήμ, στην αντίδρασή τους στα λόγια του «... όταν λέω «εγώ» εννοώ «ο Θεός», με την έκφραση. «Αυτό είναι βλασφημία», απαντά «Μα δε σου το είπαν; είμαι ο άγιος της βλασφημίας. Μη γελιέστε δεν ήρθα να φέρω την ειρήνη αλλά το ξίφος». Αποκαλείται μάγος «μάγε θεράπευσέ με... κάνε μας πλούσιους... θεράπευσέ με, θες να μπω σακάτης στον κόσμο του Θεού;». Ο Λάζαρος, ερωτώμενος, μετά την ανάστασή του «πως ήταν εκεί;» απαντά «...Δεν υπήρχε μεγάλη διαφορά...». Στο διάλογο του Ιησού Χριστού με τον Ιούδα, ο οποίος απορεί «...γιατί πρέπει να πεθάνεις;» και επισημαίνει τις αντιφατικές

θέσεις του Ιησού «... κάθε μέρα κι άλλα πότε αγάπη, πότε τσεκούρι, πότε θάνατος» ο Ιησούς του απαντά «ο Θεός μου λέει κι λίγα κάθε φορά», ενώ, παρακάτω ο Ιούδας και πάλι εκφράζει τους δισταγμούς του για τις θέσεις του Ιησού, με τα λόγια «... ανησυχώ μήπως αλλάξει γνώμη πάλι». Στη συνέχεια, πάλι διακηρύσσει ο Ιησούς «...είμαι εδώ για να βάλω φωτιά στον κόσμο... θα σας βαφτίσω όλους με τη φωτιά...», επικαλείται τη βοήθεια του Ιούδα «Ιούδα βοήθησέ με, μείνε κοντά μου, μη μ' αφήνεις...». Στη διάρκεια του Μυστικού Δείπνου, στην ανταπόκριση των μαθητών στην πρόσκλησή τους από τον Ιησού «... τώρα πιείτε αυτό το κρασί, πάρτε το ποτήρι. Αυτό το κρασί είναι το αίμα μου», αίμα πλημμυρίζει το στόμα του Πέτρου αμέσως μόλις ήπιε το κρασί απ' το ποτήρι. Στον «τελευταίο πειρασμό» επάνω στο σταυρό, που κυριαρχεί επί ημίωρο περίπου, έστω κι' αν είναι όνειρο του Ιησού Χριστού, ενύπνια έκφραση σκέψεων και επιθυμιών ή φαντασία του, υποκύπτει στον πειρασμό που τον υποβάλει ο σατανάς, εμφανιζόμενος με τη μορφή αγγέλου, που τον συνοδεύει πλέον στις εγκόσμιες περιπλανήσεις του, συνδιαλέγεται μαζί του, λύνοντας τις απορίες του, για το νέο κόσμο που του παρουσιάζει. «Δεν είμαι ο Μεσσίας; -όχι δεν είσαι. Μην κοιτάς πίσω. Ο Θεός σου χάρισε ζωή - αυτός είναι ο κόσμος του Θεού; Αυτός που έλεγα; -όχι, εδώ είναι η γη - Γιατί έχει αλλάξει τόσο πολύ; -εσύ άλλαξες, τώρα μπορείς να δεις την αληθινή της ομορφιά. Εμείς οι άγγελοι ζηλεύουμε εσάς του ανθρώπους. Πραγματικά σας φθονούμε». Παντρεύεται τη Μαρία τη Μαγδαληνή και έρχεται σε σαρκική μίξη μαζί της, οπότε εκείνη εμφανίζεται εγκυμονούσα, πεθαίνοντας η Μαρία η Μαγδαληνή, παντρεύεται τη Μαρία, αδελφή του Λαζάρου, με την προτροπή του «αγγέλου του» που του λέει. «Υπάρχει μόνο μια γυναίκα στον κόσμο, μια γυναίκα με πολλά πρόσωπα. Αν το ένα πέσει ένα άλλο σηκώνεται. Η Μαρία η Μαγδαληνή πέθανε... αλλά η Μαρία η αδελφή του Λαζάρου εκείνη ζει. Είναι η Μαγδαληνή με διαφορετικό πρόσωπο. Φέρνει μέσα της τη μεγαλύτερή σου χαρά, το γυιό σου. Έλα μαζί μου. Έτσι έρχεται ο σωτήρας. Σιγά-σιγά, από αγκάλιασμα σ' αγκάλιασμα, από γυιό σε γυιό...». Αναλογίζεται ο Χριστός, όπως φέρεται να λέει «όλα τα λάθη που έχω κάνει. Τι στραβό δρόμο είχα πάρει, για να βρω το Θεό», απατά τη Μαρία με τη Μάρθα, πάλι με την προτροπή του «αγγέλου» του, που του λέει και πάλι, «Μόνο μια γυναίκα υπάρχει στον κόσμο», γερνά, αφού

έχει χαρεί και έζησε τις ανθρώπινες απολαύσεις. Στον Παύλο, που διακηρύσσει στους ακροατές του, ότι «Ο Ιησούς δεν ήταν γιός της Μαρίας, ήταν γιός του Θεού...τιμωρήθηκε για τα δικά μας αμαρτήματα, βασανίστηκε και σταυρώθηκε και μετά τρεις ημέρες αναστήθηκε κι' ανέβηκε στους ουρανούς...νίκησε το θάνατο... κι' όλες μας οι αμαρτίες συγχωρέθηκαν...», εμφανίζεται ο Ιησούς, στα πλαίσια του «τελευταίου πειρασμού», και διακόπτοντάς τον συνδιαλέγεται μαζί του «Ιησούς: Είδες αυτόν τον Ιησού τον Ναζωραίο, όταν αναστήθηκε; με τα μάτια σου; -όχι αλλά είδα μια αστραπή, κι' άκουσα τη φωνή του - είσαι ψεύτης... Δε σταυρώθηκα, δεν αναστήθηκα, είμαι ένας άνθρωπος... ο Πιλάτος με καταδίκασε αλλά ο Θεός μ' έσωσε - όχι δε σ' έσωσε - Δε θα μου πεις εσύ τι μου συνέβη, ξέρω εγώ, τώρα ζω σαν άνθρωπος, εργάζομαι, τρώω, έχω παιδιά. Για πρώτη φορά χαίρομαι τη ζωή μου. Μη λες ψέματα για μένα, γιατί θα πω σε όλους την αλήθεια - Μα τι έχεις πάθει; κοίτα γύρω σου... κοίτα αυτούς τους ανθρώπους. Βλέπεις πόσο είναι δυστυχισμένοι, πόσο υποφέρουν;... Μόνη τους ελπίδα είναι ο αναστημένος Ιησούς. Αδιαφορώ, αν εσύ είσαι ο Ιησούς ή όχι. Ο αναστημένος Ιησούς θα μας σώσει, κι' αυτό έχει σημασία. - Ψέματα. Δεν μπορείς να σώσεις τον κόσμο με ψέματα. - Έπλασα την αλήθεια μ' αυτά που χρειαζόταν ο λαός. Αν πρέπει να σε σταυρώσω, για να σώσω τον κόσμο θα το κάνω. Κι αν πρέπει να σε αναστήσω θα το κάνω κι αυτό... Δεν ξέρεις πόσο χρειάζεται ο λαός το Θεό... Ο δικός μου Ιησούς είναι πιο σπουδαίος και πιο ισχυρός». Γερασμένος πλέον ο Χριστός, στο κρεβάτι του, δέχεται την επίσκεψη του Πέτρου, του Ναθαναήλ, του Ιωάννη και τελευταία του Ιούδα, που θυμωμένος του λέει «...Προδότη. Η θέση σου ήταν στο σταυρό. Όταν όμως πλησίασε ο θάνατος τρόμαξες και τόσκασες... και κρύφτηκες στη ζωή κάποιου ανθρώπου...είσαι δειλός... ανάθεμα την ώρα που σε γνώρισα...σ' αγαπούσα τόσο πολύ...που σε πρόδωσα. Κι εσύ, τι δουλειά έχεις εσύ με γυναίκες και παιδιά...». Ο «τελευταίος πειρασμός» τελειώνει. Ο «άγγελος» του Ιησού αποκαλύπτεται, ότι είναι ο σατανάς, που του λέει πλέον «...Σου είπα ότι θα συναντιόμασταν πάλι. Αν πεθάνεις έτσι, πεθαίνεις σαν άνθρωπος. Στράφηκες ενάντια στο Θεό, τον πατέρα του. Δεν υπάρχει θυσία, δεν υπάρχει σωτηρία. Τίποτα δεν μπορείς να κάνεις πια. Έζησες αυτή τη ζωή, τη δέχτηκες. Τώρα τελειώνει, θα πεθάνεις σαν άνθρωπος». Ο Χριστός

σύρεται προς το σταυρό, επικαλείται τη βοήθεια του Θεού «...πατέρα θα μ' ακούσεις; Είσαι ακόμη εκεί; Θ' ακούσεις ένα εγωιστή, άπιστο γιου; Σε πολέμησα όταν με κάλεσες, αντιστάθηκα. Δεν ήθελα να' μαι γιός σου. Συγχώρεσέ με. Δεν αγωνίστηκα με όλη μου τη δύναμη... Θέλω να φέρω τη σωτηρία πατέρα ... Θέλω να πληρώσω το τίμημα, να σταυρωθώ και ν' αναστηθώ, θέλω να είμαι ο Μεσσίας». Επανεμφανίζεται ο Χριστός στο σταυρό, προφέροντας τις λέξεις «τετέλεσται-τετέλεσται», οπότε και η κινηματογραφική αναπαράσταση τελειώνει. Μ' αυτά, διανθισμένα και ενισχυμένα με τη βοήθεια και τη δύναμη της κινηματογραφικής τέχνης, ως προς την κίνηση, την έκφραση και την εν γένει φωτογραφική αναπαράσταση και σκηνοθεσία, σε βαθμό που το κοινό να δέχεται την επίδικη κινηματογραφική ταινία σαν άλλη πραγματικότητα, χωρίς αυτή - πρέπει να σημειωθεί - να πιθανολογείται και ως άσεμνη, κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 29 § 1 και 30 ν.5060/1931 (βλ. ΑΠ 1194/1987 ΝοΒ 35.1448 και εκεί παρ.), ο Ιησούς Χριστός, με την ύλη των Ευαγγελίων της χριστιανικής εκκλησίας εμφανίζεται, κατά την θεϊκή αλλά και την ανθρώπινη φύση του, ως αδύναμος, τρομαγμένος, ψεύτης, υποκριτής, μάγος, αλλοπρόσαλλος, μιλώντας πότε για αγάπη, πότε για φόβο, πότε για τσεκούρι και για φωτιά, με αμφιβολίες για την αποστολή του και ερωτικές φαντασιώσεις, ανομολόγητες επιθυμίες και πόθους, διακωμωδείται, χλευάζεται και γελοιοποιείται δημοσίως, αφού ο κινηματογράφος είναι τόπος προσιτός στο κοινό, με σκοπό την εκδήλωση περιφρονήσεως, οπότε και κακόβουλα βλασφημείται (πρβλ.ΑΠ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.). Κι' αυτά, έστω κι' αν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, κίνητρο του δημιουργού υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία που προστατεύεται συνταγματικά, όχι όμως πέρα από το όριο προσβολής άλλου εννόμου αγαθού, όπως το θρησκευτικό συναίσθημα των άλλων που, ως επί μέρους εκδήλωση της θρησκευτικής ελευθερίας εξίσου προστατεύεται (βλ. Γ.Κρίππας Π.Χ.ΚΕ', 459 επ.464) βρίσκονται έξω από τα πλαίσια προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, της πνευματικής ελευθερίας, της οικονομικής ελευθερίας αλλά και της θρησκευτικής ελευθερίας, αφού δεν περιορίζονται σε επί μέρους δογματικές παρεκκλίσεις, εν σχέσει με τα δόγματα της χριστιανικής θρησκείας και ειδικά στην εμφάνιση ενός «ανθρωπινότερου» Χριστού, αφού και μ' αυτή την εκδοχή ο Χριστός διακωμωδείται και χλευάζεται, αντιστρατεύονται προς τα χρηστά ήθη που εκπηγάζουν από τις θεμελιώδεις

πολιτειακές, κοινωνικές, οικονομικές και ηθικές αρχές και αντιλήψεις που κυριαρχούν στην Ελληνική πολιτεία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρέποντος λαϊκή συνείδηση, και επί πλέον προφανώς αντίκεινται στον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό του ασκουμένου από την καθής δικαιώματος, που κι' αυτό δεν επιτρέπεται, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 25 § 3 Συνταγμ., 281 ΑΚ. Έτσι, πιθανολογείται, ότι δεν υπάρχει προστατεύσιμο δικαίωμα της καθής, που θα μπορούσε να τεθεί ως αντιμέτωπο του προσβαλλομένου δικαιώματος της προσωπικότητας των αιτούντων, έκφραση του οποίου αποτελεί το θρησκευτικό τους συναίσθημα που προσβάλλεται. Επομένως, ενόψει του ότι πιθανολογείται και κατεπείγουσα περίπτωση, λόγω της φύσεως του προστατευτέου δικαιώματος, πέρα των εντόνων διαμαρτυριών και εκδηλώσεων κατά της προβολής της επίδικης κινηματογραφικής ταινίας, συντρέχει περίπτωση προσωρινής δικαστικής προστασίας των αιτούντων φυσικών προσώπων, με τα ενδεδειγμένα, κατά τα οριζόμενα στο διατακτικό, ασφαλιστικά μέτρα. Κατ' ακολουθίαν, πρέπει να γίνει εν μέρει δεκτή η αίτηση και οι υπέρ των αιτούντων πρόσθετες παρεμβάσεις των φυσικών προσώπων, και να απορριφθούν οι υπέρ της καθής πρόσθετες παρεμβάσεις. Τα δικαστικά έξοδα πρέπει να συμψηφιστούν, γιατί υπήρχε εύλογη αμφιβολία ως προς την έκβαση της δίκης (άρθρ.179 ΚΠολΔ).

Πρόεδρος: Δημήτριος Λοβέρδος

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ❖ Γεωργιάδης Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 3^η έκδοση, 2002.
- ❖ Δαγτόγλου Π.Α., «Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Β΄» δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2005.
- ❖ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα 2005
- ❖ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου», τόμ. 3, 1^η έκδοση, Αθήνα 2004.
- ❖ Μπάλης, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Αφοί Π.Σάκκουλα, 1961.
- ❖ Παντελής Αντώνης, «Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων», Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1984.
- ❖ Παρασκευάς Ιωάννης, «Τα χρηστά ήθη και η νομική αυτών θεμελίωσις», Αθήναι 1983.
- ❖ Ράικος Αθανάσιος, «Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα», τόμ.2, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2^η έκδοση, 2002.
- ❖ Σούρλας Παύλος, «Justi atque injusti scientia, Μια εισαγωγή στην επιστήμη του Δικαίου», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα.
- ❖ Τούσης Ανδρέας, «Η έννοια των χρηστών ηθών», ΕΕΝ, τόμ. 23, 1956.
- ❖ Τσάτσος Δημήτριος, «Συνταγματικό Δίκαιο, τόμ.Γ΄, Θεμελιώδη Δικαιώματα Ι, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1988.
- ❖ www.greeklaws.com
- ❖ www.law.uoa.gr/~adimitrop
- ❖ www.lawnet.gr